

ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ

ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

περιοδικό έρευνας και λόγου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Δρ. ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ:
Η τέχνη στη Μακεδονία

ΚΩΣΤΑΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ: Το ελληνικό θέατρο στη Ρωσία * ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ:
"Γαιδάρου φυλλάδα" * ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΚΟΡΗΣ: Ένα πρώιμο δείγμα Καβαφικής
αρχαιογνωσίας "Οι Μιμίამβοι του Ηρώδου" * ΟΡΕΣΤΗΣ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ: Σκέ-
ψεις γύρω από την αθανασία της ψυχής * ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΑΚΙΡΙΔΗΣ: "Ιερά
θεολογική Σχολή Χάηκης" * ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΟΨΑΧΕΙΛΗΣ: Τα δημοτικά τραγούδια
στην Ημαθία * ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΙΟΝΙΔΗΣ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ:

Βιβλιοπαρουσίαση - Γνωριμία με 18 βιβλία και 12 περιοδικά

ΒΕΡΟΙΑ 1993 - 1994

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ Α.Ε.
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1994

ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ

ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

περιοδικό έρευνας και λόγου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Δρ. ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ

Οι συνεργάτες:

+ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΜΑΝΟΛΗΣ, Αρχαιολόγος, καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΦΩΤΙΑΔΗΣ ΚΩΣΤΑΣ, Ιστορικός, αναπληρωτής καθηγητής της Νεοελληνικής Ιστορίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ ΑΝΤΩΝΗΣ, Ιστορικός, διδάκτορας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΚΟΚΟΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ, Φιλολόγος, καθηγητής Μ.Ε.

ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΟΡΕΣΤΗΣ, Γιατρός, συγγραφέας

ΤΣΑΚΙΡΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Θεολόγος, καθηγητής Μ.Ε.

ΚΟΨΑΧΕΙΛΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ, Μουσικολόγος, ηθογράφος

ΤΕΝΤΑΣ ΝΙΚΟΣ, Ποιητής, κριτικός, μεταφραστής

ΧΙΟΝΙΔΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ, Νομικός, ιστορικός συγγραφέας

4

ΒΕΡΟΙΑ 1993 - 1994

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ Α.Ε.
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1994

Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη
Κων. Μελενίκου 5 και 9
Τηλ. 031/208.540 και 210.360, FAX 210.067
546 35 Θεσσαλονίκη

Εκτύπωση: Γιαννόπουλος
Συμμαχική 4 - Τηλ. 650.582
Σταυρούπολη - Θεσσαλονίκη

ΕΤΟΣ Γ' - Δ' - ΤΟΜΟΣ 1 - ΤΕΥΧΟΣ 4

"ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ" στο χώρο της Κοινωνιολογίας, της Φιλολογίας και της Λογοτεχνίας - Περιοδικό έρευνας και λόγου. Υπεύθυνος έκδοσης και σύνταξης: ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΙΧ. ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ, Διδάκτορας Παιδαγωγικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στη Νεότερη Ιστορία. Διεύθυνση: Εδέσσης 11, 591 00 Βέροια (τηλ. 0331-62497). Copyright πρωτοδημοσιευμένων κειμένων: "Αναζητήσεις". Αρχιτεκτονική κειμένου, στοιχειοθεσία, σελιδοποίηση, εξώφυλλο, βιβλιοδεσία: Αντώνης Μιχ. Κολτσίδας.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Κεφαλή Φιλίππου. Ρωμαϊκοί χρόνοι.

Μανόλης Ανδρόνικος

Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Λίγες μέρες προτού πεθάνει ο Εθνικός μας αρχαιολόγος ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, είχα τηλεφωνική επικοινωνία μαζί του, με τον πανεπιστημιακό μου Δάσκαλο, και του ζήτησα συνεργασία για το περιοδικό "ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ". Ηχεί ακόμη στα αυτιά μου η λεπτότητα, η ευγένεια και η γλυκύτητα της ψυχής και της φωνής του, με την οποία μου γνωστοποιούσε τη χαρά του για την επικοινωνία μας και την παραχώρηση της εργασίας του σχετικά με την Τέχνη στη Μακεδονία.

Σήμερα, δυο χρόνια από το θάνατό του, βρίσκομαι στην ευχάριστη θέση να δημοσιοποιήσω το κείμενό του. Η καθυστέρηση αυτή οφείλεται στην πιεστική μου ενασχόληση γύρω από την εκπόνηση της διδακτορικής μου διατριβής, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την αναστολή της έκδοσης του περιοδικού μου για το αντίστοιχο χρονικό διάστημα. Το τεύχος αυτό, το Νο 4, εκδύδεται "ΕΙΣ ΜΝΗΝΗΝ ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ".

Ο κορυφαίος και παγκοσμίως γνωστός αρχαιολόγος Μανόλης Ανδρόνικος γεννήθηκε το 1919 στην Προύσα της Μικράς Ασίας. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και μετά από συμπληρωματικές σπουδές στην Οξφόρδη, το 1961 εκλέχτηκε έκτακτος καθηγητής της Κλασικής Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., ενώ το 1964 έγινε τακτικός καθηγητής. Ασχολήθηκε με λαμπρές ανασκαφικές και συγγραφικές εργασίες, οι οποίες κορυφώθηκαν με την αποπεράτωση της ανασκαφής της "Μεγάλης Τούμπας" στη Βεργίνα το 1977, εργασία που τον οδήγησε στην ανακάλυψη του αιώνα με την αποκάλυψη του τάφου του Φιλίππου, Βασιλιά της Μακεδονίας. Πέθανε πρόωρα και πάνω στο απόγειο της δόξας του στις 30 Μαρτίου του 1992.

Η ιστορία των Μακεδόνων και του μακεδονικού κράτους είχε μια παράξενη μοίρα. Οι αρχές της είναι βυθισμένες μέσα σε μιαν αχλύ μύθων, και πριν καλά πάρει μια θέση στην κοινότητα του ελληνικού κόσμου κερδίζει με τον Φίλιππο την ηγεμονία του κόσμου αυτού, για να εκτιναχθεί με τον Αλέξανδρο σε οικουμενικά ύψη και να μεταμορφώσει πρόριζα τα πανάρχαια βασίλεια της ανατολής σε χώρους ελληνικού πολιτισμού, ανοίγοντας έτσι τις πύλες και τις οδούς στο κήρυγμα του Χριστιανισμού.

Και η ιστορική έρευνα που είχε άφθονα στοιχεία για την εκπληκτική αυτή πορεία από το 336 π.Χ. και ύστερα σε όλη την ασιατική έκταση κι ακόμη περισσότερο στην αιγυπτιακή επικράτεια, αγνοούσε σχεδόν τα πάντα για την ίδια την κοιτίδα της μακεδονικής ιστορίας, όπου διαμορφώθηκε και ανδρώθηκε ο λαός αυτός, που με

τις σάρισσες αρχικά και την ανθεκτική του κυριαρχία στη συνέχεια έγινε ο κήρυκας του ελληνικού πολιτισμού ως τον Ινδό και ακόμη παραπέρα. Κάποιες αποσπασματικές πληροφορίες για τη μακεδονική δυναστεία έφθαναν ως τον 6ο προχριστιανικό αιώνα, για να γίνουν κάπως ακριβέστερες και πιο συγκεκριμένες για τον 5ο σε τό-

ση έκταση, όση χρειαζόταν να γνωρίσουμε τις σχέσεις του ακριτικού αυτού βασιλείου με τα ακμαία κράτη της νότιας Ελλάδας. Και δεν είναι τυχαίο πως αγνοούσε ως πριν από 15 χρόνια ακόμα και τη θέση της πρώτης πρωτεύουσας του μακεδονικού κράτους των Αιγών. Και από την περιλάλητη Πέλλα, την πόλη που έκανε ο Αρχέλαος πρωτεύουσα στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. και όπου έζησαν ο Φίλιππος και ο Αλέξανδρος γνωρίζαμε ως το 1957 μονάχα τη θέση.

Δεν είναι λοιπόν παράξενο πως μέσα απ' αυτή την ολοκληρωτική άγνοια μπόρεσαν να ξεπηδήσουν κάθε λογής θεωρίες για την εθνικότητα των αρχαίων Μακεδόνων, για τη γλώσσα τους, για την κρατική τους οργάνωση, ακόμα και για τη θρησκεία τους. Και βέβαια ούτε λόγος μπορούσε να γίνει για πολιτισμό και πολιτιστική δημιουργία αυτού του ορεσίβιου λαού, που φαινόταν στα μάτια νεότερων ιστορικών, όπως και στα μάτια αρχαίων Αθηναίων, ημιβάρβαρος. Ακόμα και οι πολύ συγκεκριμένες πληροφορίες που είχαμε, ότι ο Αρχέλαος είχε καλέσει για τη διακόσμηση του ανακτόρου του τον πιο μεγάλο ζωγράφο της εποχής, τον Ζεύξη, και πως ο ίδιος βασιλιάς φιλοξενούσε πολλούς ποιητές, ανάμεσά τους τον ίδιο τον Ευριπίδη, δεν κρίθηκαν άξιες να εκτιμήσουν σωστά τον κόσμο αυτό. Η γνώση μας ότι ο Ευριπίδης έγραψε στην αυλή του Αρχέλαου τέσσερις τραγωδίες, που βέβαια παίχθηκαν μπροστά σε μακεδόνες θεατές, και μάλιστα μια απ' αυτές ήταν η κορυφαία δημιουργία του, οι "Βάκχες", δεν στάθηκε ικανή να μας υποψιάσει για την παραμορφωτική εικόνα, που είχαμε σχηματίσει για τον λαό αυτό. Οι ιστορικοί ήξεραν ακόμη πως και ο Πλάτων είχε στενές σχέσεις με τους διαδόχους του Αρχέλαου και αλληλογραφούσε μ' αυτούς, κι όμως όλα αυτά τα στοιχεία δεν ήταν ικανά να πείσουν όλους τους ερευνητές, πως η Μακεδονία και οι Μακεδόνες, πολλά χρόνια πριν τον Φίλιππο και τον Αλέξανδρο, είχαν πάψει να είναι μονάχα έ-

νας αγροτικός κόσμος με πρωτόγονες ιδέες και αρχαϊκές κοινωνικές και πολιτικές δομές.

Γι' αυτούς τους λόγους η συμβολή της αρχαιολογικής έρευνας στη γνώση της αρχαίας Μακεδονίας και του μακεδονικού πολιτισμού στάθηκε καίρια και αποφασιστική. Ενώ τα αρχαιολογικά μνημεία της νότιας Ελλάδας προσφέρουν πολύτιμες, αλλά συμπληρωματικές γνώσεις για την ιστορία της, την οποία γνωρίζουμε κυρίως από τις φιλολογικές πηγές, για την ιστορία της Μακεδονίας, όπου οι φιλολογικές πηγές είναι σχεδόν ανύπαρκτες ως την εποχή του Αλεξάνδρου, η μαρτυρία των αρχαιολογικών μνημείων αποτελεί την κύρια, μοναδική σχεδόν πηγή πληροφορησης γι' αυτό και η σημασία κι η αξία τους είναι ανυπολόγιστη.

Ωστόσο και η μαρτυρία αυτή μας έλειπε ως πριν από λίγα χρόνια. Πέρα από κάποια σποραδικά, τυχαία ευρήματα, ελάχιστα ήταν τα στοιχεία που προέρχονταν από συστηματική αρχαιολογική έρευνα και αυτά στο μεγαλύτερο ποσοστό τους αναφέρονταν είτε στην προϊστορική περίοδο είτε στην εποχή της ρωμαιοκρατίας. Έτσι το μοναδικό ανάκτορο της Βεργίνας, που επεσήμανε το 1855 και το ερεύνησε για ένα σύντομο διάστημα ο L. Heuzey το 1861, έμενε ως ένα παράξενο και σχεδόν ξεχασμένο μνημείο μέσα στη καρδιά του μακεδονικού βασιλείου. Δίπλα σ' αυτό πρόβαλλαν οι ιδιόμορφοι μνημειακοί μακεδονικοί τάφοι, με την καμαρωτή κατασκευή και την επιβλητική συχνά πρόσοψή τους, σιωπηλοί μάρτυρες μιας ακμαίας κοινωνίας η σύλησή τους μας στερούσε από τις πολύτιμες πληροφορίες, που μπορούσε να μας προσφέρει το χαμένο περιεχόμενό τους.

Η αρχαιολογική γνώση της Μακεδονίας αρχίζει ουσιαστικά ύστερα από τη δεύτερη φάση του μεγάλου πολέμου του εικοστού αιώνα — αυτή που ονομάζουμε δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Οι ανασκαφές της Πέλλας, ύστερα από την τυχαία ανακάλυψη ενός κίονα στο περιστύλιο μιας λαμπρής οικίας, αρχι-

σαν το 1957 με την εντυπωσιακή αποκάλυψη των πρώτων ψηφιδωτών, του Διονύσου και του Κυνηγιού του Λιονταριού. Η συνέχισή τους μας χάρισε μερικά ακόμη λαμπρά ψηφιδωτά, ανάμεσά τους την αποσπασματική, δυστυχώς, παράσταση της αρπαγής της Ελένης από τον Θησέα. Ύστερα από τα ψηφιδωτά της Ολύνθου αποτελούν το πιο επιβλητικό σύνολο της συνολικής ψηφιδογραφίας των πρώιμων ελληνιστικών χρόνων και μαρτυρούν αδιάψευστα για την έντονη παρουσία μιας καλλιτεχνικής και πολιτιστικής παράδοσης, που έχει βαθιές ρίζες μέσα στο έδαφος της ελληνικής ιστορίας.

Ακολούθησε το 1961 η τυχαία και πάλι ανακάλυψη των τάφων του Δερβενιού, λίγα χιλιόμετρα βορειοδυτικά από τη Θεσσαλονίκη. Για πρώτη φορά αποκαλύπτονταν στη Μακεδονία ασύλητοι τάφοι του 4ου προχριστιανικού αιώνα με τόσο πλούσιο περιεχόμενο, ιδιαίτερα σε μετάλλινα αντικείμενα. Τα μπρούντζινα και τα ασημένια αγγεία αποκάλυπταν μίαν άγνωστη πτυχή της μακεδονικής δημιουργίας, της μεταλλοτεχνικής. Όσο εντυπωσιακή όμως και αν ήταν η πληθώρα και η ποιότητα αυτών των αντικειμένων, δεν θα προκαλούσε τον θαυμασμό τόσο των αρχαιολόγων, όσο και των μη ειδικών, αν ανάμεσά τους δεν υπήρχε ένα μοναδικό αριστούργημα: Ο "κρατήρας του Δερβενιού" με τις θαυμάσιες ανάγλυφες παραστάσεις του· ο Διόνυσος και ο θίασός του μέσα σ'ένα οργανικό περιβάλλον, όπου η βακχική μανία εικονίζεται σε όλη της την έξαρση και τη γοητεία, ένα οπτικό παράλληλο στις "Βάκχες" του Ευριπίδη, που είχαν γραφεί και παιχθεί δυο γενιές παλαιότερα στην ίδια αυτή ακριτική περιοχή, όπου η διονυσιακή λατρεία κρατούσε, φαίνεται, ακέραια την αρχέγονη δύναμή της και τρεφόταν από τις βαθιές πηγές μιας ζωντανής θρησκείας.

Στο μεταξύ, από το 1952 και ύστερα, συνεχιζόταν αργή, αλλά συστηματική η ανασκαφική έρευνα, στην περιοχή της Βεργίνας. Ένα απέραντο νε-

κροταφείο τύμβων, που η αρχή του ανάγεται στον 10ο π.Χ. αιώνα, ενώ οι τελευταίες ταφές του φτάνουν ως τα ύστερα ελληνιστικά του χρόνια, πρόσφερε πολύτιμα στοιχεία για την πρώιμη φάση της μακεδονικής ιστορίας. Η ολοκλήρωση της ανασκαφής του ανακτόρου έδειξε ότι έχουμε σ'αυτή τη θέση το λαμπρότερο οικοδόμημα των πρώιμων ελληνιστικών χρόνων. Η υπόθεση του Άγγλου ιστορικού N.G.L. Hammond (1968) ότι στη Βεργίνα, και όχι στην Έδεσσα, πρέπει να τοποθετήσουμε την πρώτη πρωτεύουσα των Μακεδόνων, τις Αιγές, δημιουργούσε μαζί με ερωτηματικά και νέο ενδιαφέρον για τη συνέχιση της έρευνας στην περιοχή αυτή. Και όταν τα ευρήματα της ανασκαφής του 1976 με έπεισαν για την ορθότητα της υπόθεσης αυτής, το ενδιαφέρον αυξήθηκε κατακόρυφα με την απίστευτη σχεδόν ελπίδα, ότι μπορούν σ'αυτήν εδώ τη θέση να βρεθούν τάφοι Μακεδόνων βασιλέων. Έτσι η αποκάλυψη τον επόμενο χρόνο (1977) των δύο πρώτων τάφων, από τους οποίους ο ένας όχι μονάχα ήταν ασύλητος, αλλά χωρίς καμιά αμφιβολία ήταν βασιλικός, προκάλεσε την παγκόσμια προσοχή. Η συνέχεια της έρευνας στάθηκε ιδιαίτερα αποδοτική, ένας ακόμη ασύλητος τάφος, τρεις άλλοι, συλημένοι, αλλά με ιδιαίτερη σημασία για τη μνημειακή αρχιτεκτονική τους, ένας μικρός ναός και τέλος το θέατρο, όπου δολοφονήθηκε ο Φίλιππος και όπου πιθανότατα αναγορεύθηκε βασιλιάς ο Αλέξανδρος.

Τα ευρήματα των βασιλικών τάφων, πέρα από τον πλούτο τους, μαρτυρούν με την εξαιρετική τους ποιότητα το πολύ υψηλό πολιτιστικό επίπεδο των μακεδόνων ηγεμόνων, που ανάγεται σε μια παράδοση ολότελα ταυτόσημη με των άλλων ελληνικών πόλεων της νότιας Ελλάδας. Ιδιαίτερα μάλιστα οι μοναδικές τοιχογραφίες τόσο της αρπαγής της Περσεφόνης από τον Πλούτωνα όσο και του βασιλικού κυνηγιού μας αποκάλυψαν για πρώτη φορά την εκπληκτική στάθμη της μεγάλης ελληνικής ζωγραφικής των κλασικών χρόνων. Μπρο-

στα σ'αυτές οι πομπηϊανές μιμήσεις και αντιγραφές αποτελούν ωχρά και ακαδημαϊκά έργα φιλότιμων επιγόνων.

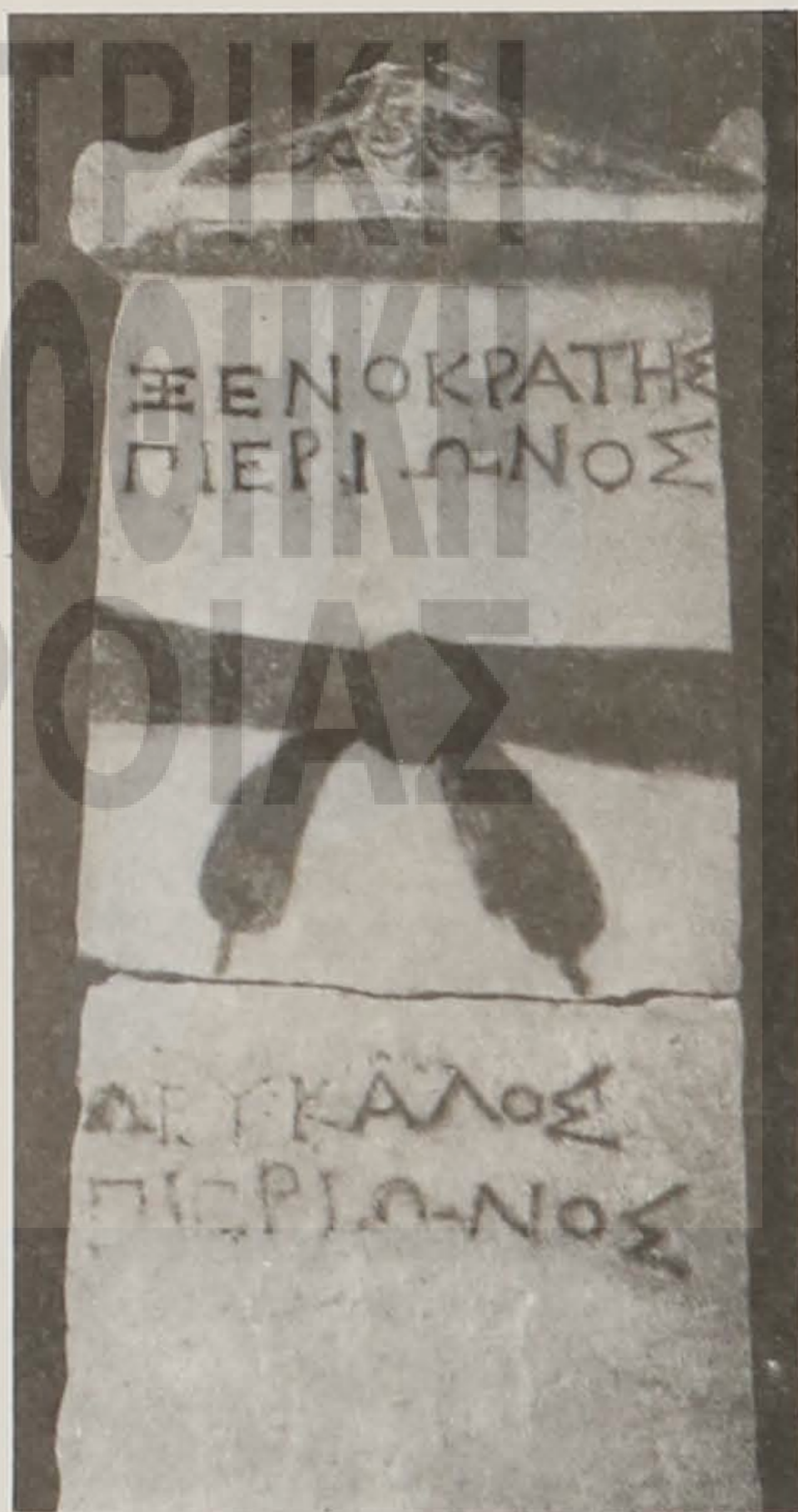
Εκτός όμως από τα λαμπρά τούτα δημιουργήματα της τεχνικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας η ανασκαφή της Βεργίνας μας έδωσε ένα πολύτιμο σύνολο επιτύμβιων στήλων με τα ονόματα των νεκρών, που ήταν απλοί Μακεδόνες πολίτες. Τα ονόματα αυτά, στο σύνολό τους σχεδόν, βεβαιώνουν με τον πιο αναντίρρητο τρόπο την ελληνικότητα των κατόχων τους. Αλκέτας, Άλκιμος, Δρύκαλος, Κλεαγόρας, Λυσανίας, Πευκόλαος, Φίλιστος, Φιλώτας, κλπ. είναι ονόματα τυπικά μακεδονικά με έκδηλη την ελληνική τους ρίζα.

Μαζί με τη σεβάσμια πανάρχαια πρωτεύουσα, τις Αιγές, οι Μακεδόνες ήταν περήφανοι για την ιερή τους πόλη, το Δίον, που ήταν χτισμένη στους πρόποδες του Ολύμπου. Οι συστηματικές ανασκαφές, που γίνονται σ'αυτήν από το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, έχουν αποκαλύψει ένα μεγάλο τμήμα της ρωμαϊκής εποχής. Αλλά εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία της Μακεδονίας είναι οι πρωιμότερες φάσεις. Το ιερό της Δήμητρας και Κόρης, το θεσμοφόριο, με τα πολλά αναθήματά του βεβαιώνει πως λειτουργούσε εκεί τουλάχιστον από τις αρχές του 5ου προχριστιανικού αιώνα. Άλλα ευρήματα και επιγραφές μας επιτρέπουν να παρακολουθήσουμε σε όλη τη χρονική διάρκεια τη ζωή της πόλης αυτής από τότε ως τους πρώιμους χριστιανικούς χρόνους, ενώ πρόσφατα ευρήματα φωτίζουν την ιστορία της περιοχής από τα τέλη της 2ης π.Χ. χιλιετίας.

Όπως έγραψε τον περασμένο αιώνα ένας πρωτοπόρος ερευνητής της Μακεδονίας, ο Μαργαρίτης Δήμιτσας, η Μακεδονία αρχίζει να παρουσιάζει το αληθινό της πρόσωπο "εν λίθοις φθεγγομένοις και μνημείοις σωζομένοις". Και οι "φθόγγοι" των λίθων και η εικόνα των "σωζομένων" μνημείων είναι αδιάφυστοι μάρτυρες μιας ιστορίας, που οι δημιουργοί της ανήκουν στο

ρωμαλέο σώμα του ελληνικού έθνους, όσο και αν έζησαν αιώνες πολλούς σε μια σχετική απομόνωση από τα υπόλοιπα μέλη στην ακριτική περιοχή των βορείων συνόρων του ελληνισμού.

Μανόλης

Μία από τις επιτύμβιες στήλες της "Μεγάλης Τούμπας".

Κώστας Φωτιάδης

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Ο ΚΩΣΤΑΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ γεννήθηκε το 1948 στο Άνω Ζερβοχώρι της Νάουσας. Σπούδασε ελληνική φιλολογία, ιστορία, τουρκολογία, σύγχρονη λαογραφία και πολιτικές επιστήμες. Το 1985 αναγορεύτηκε διδάκτορας της φιλοσοφίας του πανεπιστημίου Tübingen στη νεότερη ιστορία. Θέμα της διατριβής του είναι: Die Islamisierung Kleinasiens und die Kryptochristen des Pontos.

Κύριο αντικείμενο των ιστορικών ερευνών του αποτελεί ο ελληνισμός του Πόντου. Έργα του: Πόντιοι, δικαίωμα στη μνήμη (1987), Οι εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου (1988, ελληνική έκδοση της διδακτορικής διατριβής), Ο Ελληνισμός της Κριμαίας, Μαριούπολη, δικαίωμα στη μνήμη (1990) και πλήθος άρθρων και εργασιών, καθώς και επιμέλειες σε ιστορικές μελέτες και συλλογικές εκδόσεις.

Ο Κώστας Φωτιάδης σήμερα είναι αναπληρωτής Καθηγητής της Νεοελληνικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (στη Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας).

Το ελληνικό θέατρο στη Ρωσία ξεκινά την ίδια χρονιά με την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας στην ίδια πόλη, την Οδησό, και μπορούμε να πούμε και από τους ίδιους ανθρώπους. Οι ηγέτες της Φιλικής Εταιρείας, έχοντας ως βάση το σχολικό ερασιτεχνικό θέατρο, όπου παίζονταν διάφορα σκετς πατριωτικού περιεχομένου, ίδρυσαν το θέατρο της Εταιρείας, για να μπορέσουν να περάσουν τις επαναστατικές ιδέες τους και να προετοιμάσουν τον ξεσηκωμό των Ελλήνων και των Φιλελλήνων. Τα πρωτότυπα έργα που ανέβασαν, γράφονταν πολλές φορές από τους ίδιους τους Φιλικούς.

Το 1817 το θεατρικό τμήμα παρουσίασε το έργο "Θεμιστοκλής" του Μεταστασίου. Στις 16 Φεβρουαρίου 1818 ανέβασαν το "Φιλοκτήτη" εγκραικισθέντα, δηλαδή στα νέα ελληνικά, σε μετάφραση και διασκευή του Ν. Πίκκολου. Στο έργο πήραν μέρος οι Γ. Αβραμιώτης, Γ. Λασσάνης, Γ. Ορφανός, Ι. Μαρμούνης και Ι. Μπαπαγιώτης. Η επανάληψη της παράστασης στις 28 Φεβρουαρίου φανερώνει τη μεγάλη επιτυχία που σημείωσε. Στο "Λόγιο Ερμή" διαβάζουμε για τη συγκεκριμένη παράσταση: "Μετά την πρώτην πράξιν ο ενδοξότατος κόμης Λαγγερόν, διοικητής της Οδησού... επήγεν εις τα παρασκήνια, εύρεν τον πρωταγωνιστήν (τον Αβραμιώτη), τον επαίνεσε, διότι τόσο πιθανώς υπεκρίνετο και τον προσεκάλεσε την επαύριον εις το παλάτι του."

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1918 δόθηκε η παράσταση "Ο θάνατος του Δημοσθέ-

νους" του Ν. Πίκκολου. Το ίδιο έργο ξαναπαίχτηκε στις 15 Φεβρουαρίου 1819, μαζί με το χορόδραμα "Σουλιώται". Στη θεατρική ομάδα εκτός από τους Έλληνες πήραν μέρος και η ρωσίδα ηθοποιός Μοράσκεβα και ο Άγγλος φιλέλληνας Φρ. Βίλκενσον. Τα έσοδα από τις θεατρικές παραστάσεις δίνονται για τις ανάγκες των ελληνικών σχολείων.

Μεγάλη επιτυχία σημείωσε και το έργο του Γ. Λασσάνη "Η Ελλάς και ο ξένος" που πρωτοπαίχτηκε το 1819. Το 1820 ανέβασαν τον "Μώαμεθ" και τον "Θάνατο του Καίσαρα" του Βολταίρου, καθώς επίσης και έργα του Σοφοκλή, του Αριστοτο και άλλων Νεοελλήνων θεατρικών συγγραφέων.

Για τις θεατρικές επιτυχίες, γράφει ο Λόγιος Ερμής: "..., Όσοι ήσαν παρόντες δεν θέλουν λησμονήσει ποτέ την άκραν αγαλλίασιν και μεγάλην

χειροκρότησιν των θεατών, το οποίον ως και αι Ρωσικάί και Γερμανικάί εφημερίδες εξεύρομεν ότι μετ' επαίνων διεκήρυξαν (...) την προπατορικήν ημών γλώσσαν, την μητέρα Ελληνικήν, να κελαδή συχνάκις επί σκηνής και να κράζη τους εραστάς αυτής Άγγλους, Γάλλους, Γερμανούς, Ρώσους και άλλους να ακούσωσι τα τερπνά και γλυκέα της μελωδήματα και να ίδωσιν, οίον επείν, εξαναστάντας εκ νεκρών, τον Αισχύλον, τον Σοφοκλήν, τον Ευριπίδην, τον Αριστοφάνην."

Το 1820 ο Γ. Λασσάνης τυπώνει την τραγωδία του "Αρμόδιος και Αριστογείτων" στη Μόσχα με το ψευδώνυμο Γορδίδας Λισάνιος και το αφιερώνει: "Προς τας ιεράς σκιάς Ρ... του Β... και των μετ' αυτού υπέρ πατρίδος κλεινώς αποθανόντων". Το αφιερώνει δηλαδή στο Ρήγα το Βελεστινλή και τα πρώτα θύματα της ελευθερίας, μέσα στα οποία θα είναι λίγους μήνες μετά και ο συνεργάτης του Σ. Δρακούλης, ο οποίος το 1821 σκοτώθηκε στο Δραγατσάνι. Η θεατρική τους ομάδα, την ίδια χρονιά, τιμώντας την θυσία του ανέβασε καλλιτεχνικό μνημόσυνο τον "Φιλοκτήτη".

Η συμμετοχή της θεατρικής ομάδας στον ξεσηκωμό του Γένους, σταματά τη θεατρική κίνηση της Οδησσού για πολλά χρόνια. Το ελληνικό θέατρο ξαναπαίζεται μέσα στα αρχοντικά. Η απελευθέρωση της Ελλάδας δημιουργεί νέα πολιτιστικά κέντρα, νέες θεατρικές ομάδες, που ανεβάζουν κυρίως έργα ιστορικού περιεχομένου. Η Οδησσού και άλλες πόλεις της Ρωσίας από αυτόφωτα θεατρικά κέντρα, θα γίνουν ετερόφωτα. Στο εξής ελλαδικοί θίασοι θα περιοδεύουν στις πυκνοκατοικημένες ελληνικές περιοχές του Ευξεινού Πόντου. Το ελληνικό θέατρο της Ρωσίας θα ξαναβρεί τον παλιό καλό εαυτό του στα τέλη του περασμένου αιώνα, όταν τα πρώτα μεγάλα κύματα αναγκαστικής φυγής των Ελλήνων του Πόντου θα ριζώσουν στις νέες πατρίδες τους.

Μαζί τους θα κουβαλήσουν και τη μικρή θεατρική παιδεία που απόκτη-

σαν στον οθωμανοκρατούμενο Πόντο.

Καθοριστικό ρόλο στην αναγέννηση του ελληνικού θεάτρου στη Ρωσία θα παίξει επίσης το νέο θέατρο, που χτίστηκε στην Οδησσού το 1878 από τον Έλληνα δήμαρχο Γρηγόριο Μαρασλή με τις προδιαγραφές του γνωστού θεάτρου της Βιέννης. Το παράδειγμα αυτό θα το μιμηθούν και άλλοι Έλληνες, όπως ο Ιωάννης Αλοΐζης, ο οποίος με δικά του χρήματα έχτισε το θέατρο του Σοχούμ χωρητικότητας 650 θέσεων. Στην αίθουσα αυτή παίχτηκαν ελληνικά θεατρικά έργα στη νεοελληνική και στην ποντιακή γλώσσα, έργα ξένων θεατρικών συγγραφέων, μεταφρασμένα στα ελληνικά, καθώς επίσης και τα αριστουργήματα των αρχαίων κλασικών θεατρικών δημιουργών.

Πρωτεργάτης του ποντιακού θεάτρου στη Ρωσία στις αρχές του αιώνα μας ήταν ο σοσιαλιστής Γεώργιος Κ. Φωτιάδης, του οποίου τα θεατρικά έργα "Προξενεία" και "Λαζάραγας" παίχτηκαν πολλές φορές, και στα μικρότερα ελληνικά χωριά της Ρωσίας και αργότερα της Σοβιετικής Ένωσης. Άξιος συνεχιστής του ήταν ο Γιάνκος Κανονίδης και λίγο αργότερα ο καταξιωμένος θεατρικός συγγραφέας, ηθοποιός, σκηνοθέτης και πρώτος διευθυντής του ελληνικού κρατικού θεάτρου του Σοχούμ, ο θεόδωρος Γ. Κανονίδης, γνωστός με το καλλιτεχνικό όνομα "Απόλλωνας".

Η Κωνσταντινούπολη, πρωτεύουσα του Οικουμενικού ελληνικού πολιτισμού μέχρι το 1923, λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα στο Αθηναϊκό κράτος και τον ελληνισμό της διασποράς. Η καλλιτεχνική κίνηση της Αθήνας ολοκληρώνει τον κύκλο της με περιοδείες στα μεγάλα ελληνικά κέντρα της Μαύρης θάλασσας. Παρουσιάζουν έργα πατριωτικά για να τονώσουν το εθνικό φρόνημα των Ελλήνων, αλλά και καξιωμένα κλασικά έργα, που παίζονται σ' όλες τις μεγάλες πόλεις της Ευρώπης.

Η μεγάλη Ελληνίδα ηθοποιός Κυβέλλη, στην περιοδεία της το Δεκέμβριο

του 1907 στην Οδησό, ανέβασε το έργο "Η τιμή" του Σούντερμαν. Για την παράσταση εκείνη γράφει ο Έλληνας πρόξενος της πόλης Εμμανουήλ Καψαμπέλης: "... είδον αυτό το ευρύτατον και μεγαλοπρεπέστατον θέατρον να είναι υπερπληρωμένον Ελλήνων εξ αμφοτέρων των φύλων, ησθάνθην τέτοιον ψυχικόν κλονισμόν, ώστε μετά δυσκολίας συνεκράτουν τα δάκρυά μου".

Η επανάσταση του 1905 στη Ρωσία, απελευθερώνει πνευματικά τους Έλληνες διανοούμενους και καλλιτέχνες, που ήταν δέσμιοι των σκοταδιστικών νόμων του απολυταρχικού καθεστώτος. Εκμεταλλευόμενοι τις μεταρρυθμίσεις μαζί με την ίδρυση ελληνικών σχολείων, ιδρύουν παντού και ερασιτεχνικούς δραματικούς ομίλους, των οποίων: "η δράσις δια τον εκεί Ελληνισμόν είναι πολλαχώς άξια πολλών επαίνων". Συγκεκριμένα στις 25 Μαρτίου 1911 ο "ελληνικός ερασιτεχνικός δραματικός όμιλος" Τιφλίδας ανέβασε σ'ένα από τα καλύτερα θέατρα της Τιφλίδας το εθνικό δράμα ο "Διάκος". Το θέατρο, διαβάζουμε στην εφημερίδα "Αργοναύτης" (24/5/1915): "επληρώθη θεατών, επί της σκηνής έλαμψεν η ωραία ελληνική φουστανέλλα και η ειλικρινής όσον και τολμηρά εργατία των νέων εραστών της Τέχνης εστέφθη υπό απροσδοκήτη επιτυχίας, επαινεθείσης και υπό του εγχωρίου τύπου... Το έργον του ερασιτεχνικού ομίλου έλαβε την ωραίαν πορείαν του, τα μέλη του ηυξήθησαν και από του έτους εκείνου εξακολουθεί να δίδει τακτικώς τας παραστάσεις του, κατήντησαν προ τοις άλλοις και εθνικόν σχολείον, εν τω οποίω πολλοί των ερασιτεχνών έμαθον την ελληνικήν, συγκεντρώνουν τακτικώς επί των αυτώ τους εκεί Έλληνας και ούτω εξυπνών ολίγον κατ' ολίγον το εθνικόν αυτών αίσημα". Τα έργα που παρουσίασε ο όμιλος ήταν: "Ο Αθανάσιος Διάκος", "Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'", "Ο χορός του Ζαλόγγου", "Η σκλάβα", "Αικατερίνη και Ξανθόπουλος", "Η Εσμέ", "Για την τιμή", "Ο γυιός του Ίσκιου", "Στέλλα Βιολάντη" και τα έργα του

Γεωργίου Κ. Φωτιάδη "Σκοτάδια", "Μισόφωτα", "Φως" και "Τα δώρα της Πρωτοχρονιάς". Ο ίδιος θίασος έδωσε παραστάσεις και σε πολλές πόλεις του Καυκάσου και της Νότιας Ρωσίας, όπως στο Βατούμ, το Μπορζόμ, το Αλαβερτί, την Κουταΐδα κ.ά.

Στο Βατούμ ο τοπικός ερασιτεχνικός όμιλος το 1906 ανέβασε το έργο του Γ.Κ. Φωτιάδη "Σκοτάδια" ή "Λαζάραγκας". Ένας από τους μεγάλους διανοούμενους του ποντιακού ελληνισμού, ο Σταύρος Κανονίδης, γράφει στις 7 Δεκεμβρίου 1913 στην κριτική του για το έργο του Σ. Μελά "Ο Γυιός του Ίσκιου", που ανέβασε στο "Ζελεζνή Τεάτρ" του Βατούμ, ο Ελληνικός Γραμματικός και Φιλολογικός Σύλλογος "Προμηθεύς": "... το περασμένο Σάββατο οι χρυσοί μας νέοι χάρισαν στο κοινό σε τόσες ωραίες κι ιερές στιγμές την πανίερη ανατριχίλα της αληθινής δραματικής τέχνης. Απόλαυση σπάνια, της αληθινής, της αμόλυπτης τέχνης, που όσο κι αν στα στερνά ανέδειξε τόσους και τόσους ξένους, ήταν, μένει και θα μείνει καθαρά ελληνική... Ο "Γυιός του Ίσκιου" με την ωραία και μελετημένη απόδοση των ερασιτεχνών μας εσημείωσε μοναδική επιτυχία. Η νεολαία μας, κ'εδώ νεωτεριστική φρόντισε για το γενικό κ'επέτυχε "εν συνόλω"... σφίγγω τα χέρια των ερασιτεχνών μας, ελπίζοντας πως θ'ακολουθήσουν πάντα το μονοπάτι που πήραν, υπηρετώντας τη Νεοελληνική Τέχνη".

Μ' ανάλογες επιτυχίες ανέβηκαν και τα έργα "Η καταραμένη", "Το κόκκινο Πουκάμισο", του οποίου τα έσοδα δε δόθηκαν για την κάλυψη των κοινοτικών αναγκών (εκκλησία - σχολείο), αλλά: "για τους ομογενείς πρόσφυγας της επαρχίας Καρς. Ίσως θα μας ερωτήσετε: - Τί είναι αυτοί οι πρόσφυγες; Σας απαντούμεν: Είναι Έλληνες όπως ημείς· ομιλούν την αυτήν γλώσσαν και προσκυνούν τον αυτόν θεόν. Η μόνη διαφορά είναι ότι αυτούς τους ερήμαξαν οι Τούρκοι, εμείς δόξα τω θεώ δεν πάθαμε τίποτε. Αυτοί πεθαίνουν από την πείνα και το κρύο,

ενώ εμείς καλοπερνούμε...".

Υπέρ των απόρων της Σάντας δόθηκε επίσης έκτακτη παράσταση στο ελληνικό χωριό Τάκβα με την ποντιακή κωμωδία "Οι κωδωνάτοι βρυκόλακες". Σ' όλες σχεδόν τις πόλεις της Ρωσίας συστήθηκαν ειδικές ερανικές επιτροπές για τους πρόσφυγες και δόθηκαν ειδικές παραστάσεις για ενίσχυσή τους, με τα έργα: "Στέλλα Βιολάντη", "Γκόλφω", "Φωτεινή Σάντρη", το "Χρήμα" του Δεληκατερίνη από το θίασο του Αργυρόπουλου.

Στη θεοδοσία δόθηκε παράσταση στις 7 Ιουνίου 1915 υπέρ του Ερυθρού Σταυρού με το δραματικό έργο "Εσμέ". Για τη συγκεκριμένη εκδήλωση γράφει ο Α.Πηλείδης: "Με την παράστασιν του δράματος τούτου περιήχθη επί της σκηνής ένα επεισόδιον μεγίστου ενδιαφέροντος, της επανάστασεως του 1821 και αμέσως έκαστος ελληνικός νους και καρδιά ανέδραμε προς τας αναμνήσεις ενός αιώνος, αναμέτρηση, εξετίμησε και εσύγκρινε την εποχήν εκείνην, τας συνθήκας της ζωής εκείνης, τα μέσα, την κατάστασιν και τέλος το αποτέλεσμα της Εθνικής εξεγέρσεως, με την οποίαν συνεδέετο η τύχη ενός Έθνους".

"Μετά περισσής τέχνης προς όφελος της σχολής" δόθηκε επίσης από τον ερασιτεχνικό όμιλο της Κρίμσκας η "Γκόλφω" του Περεσιάδη και η κωμωδία "Μουσική συναυλία", στις 8 Απριλίου 1914 και στη Γουταούτα το έργο "Αθανάσιος Διάκος" και οι κωμωδίες "Γιάντες" και "Σε μια Ταράτσα". Στη μικρή ελληνική κοινότητα της Αλούπκας δόθηκε επίσης, με μεγάλη επιτυχία στις 22 Ιανουαρίου 1917 από τον ερασιτεχνικό όμιλο, που είχε ζωή τριών μόνο χρόνων η κωμωδία ο "Φιάκας".

Μεγάλη θεατρική παρουσία είχε κι ο ελληνικός σύλλογος "Προμηθεύς" της κοινότητας Τουαφέ, τα μέλη του οποίονα έραβαν τις πολυτελείς θεατρικές στολές των διαφόρων έργων. Για τη θεατρική παράσταση "Παναγιώτης ο Καλαματιανός" του Αντ. Αντωνιάδου γράφει ο επιμελητής της κριτικής

στήλης της εφημερίδας "Αργοναύτης" στις 19 Ιανουαρίου 1913: "Η αίθουσα του κτιρίου είναι αρκετά ευρεία, εντούτοις πολύς κόσμος συνεσσωρεύθη ώστε μικρού δειν θα έμενον όρθιοι... Η παράστασις ήτο δραματικόν επεισόδιον της επαναστάσεως του 1821... ήτο αληθώς έργο πολλού λόγου άξιον και χρήζον επισταμένης μελέτης και πολυχρονείου ασκήσεως. Και όμως επαίχθη μετά τσσαύτης απαραμίλλου επιτυχίας, ώστε ενόμισα κατ' αρχάς ότι οι παίζοντες ήσαν αληθείς ηθοποιοί και μάλιστα πρώτης τάξεως".

Μετά την επικράτηση των Μπολσεβίκων για μια εικοσαετία ο Ελληνισμός της Σ.Ε. ζει τη χρυσή πνευματική και καλλιτεχνική του περίοδο. Ο Λένιν σεβόμενος τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των διαφόρων εθνοτήτων επέτρεψε τη δημιουργία σε κάθε χωριό και πόλη θεατρικών λεσχών, αναγνωστηρίων και βιβλιοθηκών. Οι θεατρικές ομάδες αρκετές φορές τύχανε και οικονομικής ενίσχυσης από τις τοπικές αρχές και τους κρατικούς οργανισμούς. Ορισμένα θεατρικά σχήματα, λειτούργησαν μέσα στα ίδια τα κρατικά θέατρα ως παραρτήματα. Το ελληνικό θέατρο του Ντομπάς στη Μαριούπολη ήταν ένα από τα κύρια κρατικά θέατρα, στο οποίο πρωτοπαίχτηκαν τα θεατρικά έργα του μεγάλου μαριουπολίτη λογοτέχνη Γεωργίου Κωστοπράβ.

Το 1828 το Φταρόι Τιάτρ του Σοχούμ ονομάστηκε Ελληνικό Κρατικό θέατρο. Ο πρώτος διευθυντής του θ.Κανονίδης με την καθοδήγηση της Σ.Ε., αφού ξεπέρασαν τις αρχικές οικονομικές δυσκολίες, έδωσε στα μέλη του ερασιτεχνικού θεάτρου τη δυνατότητα να σπουδάσουν θεωρητικά και πρακτικά την τέχνη της καλλιτεχνίας. Περισσότερα από 40 θεατρικά έργα, πρωτότυπα, διασκευασμένα και μεταφρασμένα ανέβηκαν στη χρυσή περίοδο 1922-1937 από το Ελληνικό Κρατικό θέατρο του Σοχούμ. Μεγάλη επιτυχία σημείωσαν κυρίως τα έργα του θ.Κανονίδη: "Για το Κολχόζ" ή "Η χαρά", οι "Πρόσφυγες", "Τ' άγρυπνο μάτι", "Της τρίχας το γεφίρ", του Γ.Κ. Φωτιάδη "Ο

Λαζάραγας" και η "Προξενεία", του Γιάνκου Κανονίδη "Το συμβούλιο συνεδριάζει" και το "Γράμμα τυ παπά" όλα στη φωνητική γραφή. Επίσης τα πρώτα χρόνια της επικράτησης των μπολσεβίκων παίζονταν ακόμη τα έργα: "Κασσιανή και Ακύλλας", η "Γκόλφω", η "Βοσκοπούλα", "Τα φυντάνια", η "Λύρα του Γερνονικόλα", η "Τύχη της Μαρούλας".

Ξένα θεατρικά έργα, μεταφρασμένα στα ελληνικά παίχτηκαν: "Ο κόκκινος τράγος" του Μ.Κιζίκινου, "Το σκυλίκι" του Χ.Γάιου, "Ο άνθρωπος με το χαρτοφιλάκι" του Φάϊκο, "Ι Φυρτύνια" του Μπελοτσερκόβσκι, "Το θαβμάσιο μίγμα" του Κίρσον, "Ι έκσαγαπιμένι" του Αρμπίζοφ, "Τα νιάτα μας" του Κατάγιεφ, "Το βύλιαγμα τυ στόλυ", του Κορνεϊτσύκ.

Από τα κλασικά παίχτηκαν ο "Οιδίπους Τύραννος" του Σοφοκλή και η "Ηλέκτρα", ο "Αθώς φταίχτης" του Οστρόβσκι, η "Παντρεά" του Γκογκόλ, ο "Αμφιτρύωνας" του Μολιέρου, η "Δολιότητα και ο έρωας" του Σίλερ, το "Ναμούς" του Σερβαζάντε, κ.ά.

Το ελληνικό θέατρο του Σοχούμ δεν εξυπηρετούσε μόνο τις θεατρικές

ανάγκες των Ελλήνων της Αμπχαζίας, αλλά συχνά περιόδευε, με μεγάλη επιτυχία, και σ' άλλες περιοχές της Μαύρης Θάλασσας. Μόνο στην πόλη Κερτς, ένα καλοκαίρι, παρακολούθησαν 16350 θεατές το έργο που παιζόταν, από το θίασο του Σοχούμ.

Όλη αυτή η πρόοδος κράτησε ως το 1937 γιατί τη γόνιμη περίοδο του 1917-1937 διαδέχτηκε η αρρωστημένη περίοδος της προσωπολατρίας και του στείρου εθνικά σωβινισμού. Μ' άνωθεν εντολές και χωρίς προσκώματα οι αρχές άρχισαν τις συλλήψεις και εκτελέσεις των Ελλήνων διανοουμένων, έκλεισαν όλα τα ελληνικά σχολεία, τα θέατρα και τις ελληνικές εφημερίδες. Κατέστρεψαν τις ελληνικές εκκλησίες. Εκτόπισαν χιλιάδες Έλληνες στη Σιβηρία και το Τουρκμενιστάν. Εφάρμοσαν με άλλα λόγια συστηματικά πολιτισμική γενοκτονία με αποτέλεσμα οι Έλληνες που φτάνουν σήμερα στην Ελλάδα να είναι τα θύματα αυτών των μέτρων. Έτσι εξηγείται, γιατί πολλοί απ' αυτούς δε γνωρίζουν τη μητρική τους γλώσσα και το λαϊκό τους πολιτισμό.

Θ. Κανονίδης, "Της Τρίχας το Γεφύρι" — Παράσταση θεατρικού ομίλου Σοχούμ.

αλεπού και κωπηλάτη το γάιδαρο:

"Λοιπόν ο λύκος να γενή ναύκλη-
ρος του τυχαίνει,
ποδότας ο κύρ γάδαρος μπαλό-
τα του εβγαίνει".

Το ταξίδι συνεχιζόταν και οι πονηροί φίλοι άρχιζαν να καταστρώνουν το σχέδιό τους: Η αλεπού διηγείται πως τάχα είδε κάποιο όνειρο με μια φοβερή τρικυμία. Γι' αυτό αποφάσισαν να εξομολογηθούν, γιατί φοβήθηκαν μήπως πνιγούν. Πρώτος άρχισε ο λύκος. Εξομολογήθηκε πως έφαγε πρόβατα, κατσίκια, ελάφια, μοσχάρια, βόδια και γουρούνια, αλλά δηλώνει μεταμέλεια και θέλει να πάει στο Άγιο Όρος για να γίνει καλόγερος. Τον συγχωρεί η αλεπού και εξομολογείται κι αυτή για τη ζωή της, για τα ορνίθια που κατασπάραξε και για την κότα και για το γάτο της χήρας που άρπαξε κι έπνιξε. Και φυσικά κι ο κυρ-λύκος τη συγχώρεσε, μια που κι αυτή θέλησε να πάει στο Άγιο Όρος να καλογερέψει.

Στο τέλος ο λύκος πήρε το νομοκάνονα, γραφίδα και χαρτί και άρχισε να εξομολογείται και ο γάιδαρος. Η ζωή του όμως ήταν πεντακάθαρη και το μόνο που βάραινε τη δική του συνείδηση ήταν πως κάποτε που κουβαλούσε μαρούλια του αφεντικού του, γύρισε κρυφά και έφαγε παράνομα μερικά φύλλα! Αυτό όμως στάθηκε το ασυγχώρητο αμάρτημά του κι ο λύκος με την αλεπού καταδικάζουν το γάιδαρο με την πιο βαριά ποινή: να του κόψουν το χέρι, να του βγάλουν το μάτι και να τον κρεμάσουν ζωντανό.

Πάνω σ' αυτή τη δύσκολη στιγμή ο γάιδαρος σοφίστηκε ένα τέχνασμα, που σύμφωνα μ' αυτό τους αποκαλύπτει — πριν να πεθάνει — ένα μεγάλο μυστικό. Τους λέει δηλαδή πως τάχα κάτω απ' το αριστερό πόδι έχει κάτι φυλαγμένο και πως όποιος θα το δει θα μπορεί να περπατήσει δρόμο σαράντα ημερών, να ακούει από πολύ μακριά και να νικάει τους εχθρούς. Ο λύκος με την αλεπού άμέσως συνεδρίασαν κι

αποφάσισαν να κάνουν μαζί του ανακωχή, να του προσφέρουν τη φιλία τους, να μάθουν το μεγάλο μυστικό και στη συνέχεια να τον φάνε! Και πάνω στην προσπάθεια του λύκου να σκύψει και να δει κάτω από το πόδι του γαϊδάρου, εκείνος τον κλοτσάει με μεγάλη δύναμη, τον ρίχνει στη θάλασσα κι άμέσως ρίχνεται στο πέλαγος και η αλεπού.

Ο λύκος με την αλεπού, ταλαιπωρημένοι από την εξαντλητική τρικυμία, μεταφέρονται από τα κύματα και ξαποσταίνουν στην ακτή. Κι εκεί η αλεπού πλέκει το εγκώμιο του γαϊδάρου, ονομάζοντάς τον "Νίκο" για την πονηριά που σοφίστηκε το μυαλό του.

Γενικά η "γαϊδάρου φυλλάδα" είναι πολύ ανώτερη σε σύνθεση, στιχουργική, σε τεχνική και σε ψυχολογικές αποχρώσεις από το πρότυπό της, το "Συναξάρι", και αρκετά εκτενέστερη (κατά 147 στίχους).

Ο Κρητικός που το διασκεύασε και παραμένει σε μας άγνωστος, διεισδύει με αριστοτεχνική πλοκή, με αυθόρμητο και ευχάριστο τόνο ευθυμίας στις απότομες αλλαγές του θέματος. Καυτηριάζει την αφέλεια του αθώου γαϊδάρου, αλλά και υμνεί τη θαυμαστή του ικανότητα να ξεφεύγει από τις κακοτοπιές των "φίλων" του. Τέλος εξυψώνει σε αφάνταστο ύψος την εξυπνάδα του λύκου και της αλεπούς, για να τους γκρεμίσει με τη σειρά του σε αφάνταστο βάθος με το πάθημά τους, με το πάθημα από έναν αθώο, από έναν ευκολόπιστο και λιγομίλητο γάιδαρο.

Γι' αυτό, το θέμα του αγαθού κι απονήρευτου γαϊδάρου, που κατατροπώνει τους κακούς και υστερόβουλους — το λύκο και την αλεπού — έγινε πολύ αγαπητό στο λαό, διαβάστηκε υπερβολικά κι ο τίτλος της "γαϊδάρου φυλλάδας" έμεινε παροιμιακός και έγινε το σύμβολο της λαϊκής βιβλιογραφίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Karl Krumbacher, Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας. Ν. Γ. Πολύτου, Δημόδη βιβλία (Λ. Σ. Α'), Κ. Θ. Δημαρά, Ιστορία της Νεοελλ. Λογοτεχνίας. Α. Πολύτη, Ποιητική ανθολογία, Β'.

Δημήτρης Κοκόρης

ΕΝΑ ΠΡΩΙΜΟ ΔΕΙΓΜΑ ΚΑΒΑΦΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΙΑΣ "ΟΙ ΜΙΜΙΑΜΒΟΙ ΤΟΥ ΗΡΩΔΟΥ"¹

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΚΟΡΗΣ γεννήθηκε στον Πειραιά το 1963. Σήμερα ζει στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Φιλολογία και εργάζεται ως καθηγητής στη Μέση Εκπαίδευση. Εκπονεί διδακτορική διατριβή στον Τομέα Νεοελληνικής Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Έχει δημοσιεύσει μελέτες και άρθρα στον περιοδικό τύπο, που αναφέρονται σε θέματα γύρω από τη Νεοελληνική Λογοτεχνία.

Ἐπί αἰῶνας μένοντες κρυμμένοι
ἐντός τοῦ σκότους Αἰγυπτίας γῆς
μέσω τοιαύτης ἀπελπιστικῆς σιγῆς
ἐπληττον οἱ μιμίμβ' οἱ χαριτωμένοι.

ἀλλά ἐπέρασαν ἐκεῖν' οἱ χρόνοι,
ἔφθασαν ἀπό τόν Βορρᾶ σοφοί
ἄνδρες, καί τῶν ἰάμβων ἔπαυσ' ἡ ταφή
κ' ἡ λήθη. Οἱ εὐτράπελοί των τόνοι

μᾶς ἐπανεφέρον τὰς εὐθυμίας
ἐλληνικῶν ὁδῶν καί ἀγορῶν
κ' ἐμβαίνομεν μαζί των εἰς τόν ζωηρόν
βίον μιᾶς περιέργου κοινωνίας.

Μᾶς ἀπαντᾶ εὐθύς πονηροτάτη
μεσήτρια πού σύζυγον πιστήν
ζητεῖ νά διαφθείρη! Πλήν τήν ἀρετήν
γνωρίζει ἡ Μητρίχη νά φυλάττη.

Ἄλλον κατόπιν βλέπομεν ἀχρεῖον
ὅστις κατάστημά τι συντηρεῖ
καί ἄνδρα Φρύγα ἐμμανῶς κατηγορεῖ
ὡς βλάψαντα τό παρθεναγωγεῖον.

Δύο πολύλογοι, κομψαί κυρίαί
ἐπίσκεψιν εἰς τόν Ἀσκληπιόν
κάμνουν· φαιδρύνουν δέ μεγάλως τόν ναόν
αἱ νοστιμώταταί των ὀμιλίαί.

Εἰς μέγα ἐργοστάσιον σκυτέως
ἐμβαίνομεν μέ τήν καλήν Μητρώ.
Ἵραῖα πράγματα ἐδῶ κεῖντ' ἐν σωρῶ
ἐδῶ εὐρίσκετ' ὁ συρμός ὁ τελευταῖος.

Πλήν πόσα ἔλλειψαν ἐκ τῶν παπύρων
πόσον συχνά τῶν μιαρῶν σητῶν βορά

Ἐγινεν Ἰαμβος λεπτός καί εἴρων!
Ὁ ἀτυχής Ἡρώδης, καμωμένος
διά τὰ σκώμματα καί διά τὰ φαιδρά,
τί σοβαρά μᾶς ἦλθε πληγωμένος!

Το παραπάνω ποίημα γράφτηκε από τον Κ.Π.Καβάφη τον Νοέμβριο του 1892. Ἦδη από την προηγούμενη χρονιά (1891), ο F.G.Kenyon άρχισε να δημοσιεύει στο περιοδικό "Classical Texts from Papyri in the British Myseum" ευρέα αποσπάσματα, τα οποία κατόρθωσε να διαβάσει, "που χωρίς καμμιά αμφιβολία ανήκαν σ'έναν ποιητή γνωστό ήδη με το όνομα Ηρώνδας ή Ηρώδας ή Ηρώδης. Από τα τρία αυτά ονόματα έχει επικρατήσει το πρώτο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι και το πιο σωστό"².

Η ανάγνωση των επτά μιμιάμβων του Ηρώνδα μπορεί να οδηγήσει στο ασφαλές συμπέρασμα, ότι ο Καβάφης είχε μελετήσει το αρχαίο κείμενο και εμπνεόμενος από αυτό — καθώς και από την περιπέτεια που επεφύλαξε σε αυτό ο χρόνος, έως ότου αποκαλυφθεί και γίνει αναγνώσιμο — συνθέτει το δικό του ποίημα.

Οι δύο πρώτες στροφές (εξαιρουμένων των επτά τελευταίων συλλαβών της δεύτερης στροφής) αφορούν στο ιστορικό της ανακάλυψης των μιμιάμβων του Ηρώνδα, η τρίτη στροφή οριοθετεί τη θεματολογία τους και στη συνέχεια διαπιστώνουμε τις εξής νοηματικές αντιστοιχίες:

Τέταρτη στροφή - υπόθεση του μίμου "Προκύκλις ή Μαστρωπός".

Πέμπτη στροφή - υπόθεση του μίμου "Πορνοβοσκός".

Έκτη στροφή - υπόθεση του μίμου "Ασκληπιώ ανατιθείσαι και θυσιάζουσαι".

Έβδομη στροφή - υπόθεση του μίμου "Σκυτεύς".³

Από τις διάφορες διορθώσεις, τις αντικαταστάσεις λέξεων ή στίχων και τις διαγραφές ακόμα και ολόκληρων στροφών, πράγματα που διαπιστώνουμε και από τα χειρόγραφα του Καβάφη, διαφαίνεται ο αγώνας του ποιητή για επίτευξη λεπτής και ακριβούς έκφρασης.

Ο Γ.Σαββίδης πληροφορεί: "Η αρχική μορφή των στίχων 29-34 δεν φαίνεται, γιατί η μεταγενέστερη γραμμένη με το χέρι του ποιητή, έχει επικολληθεί. Ωστόσο, το ποίημα τελείωνε με

την ακόλουθη, τώρα διαγραμμένη στροφή:

Χαίρετε Ἰαμβοὶ λησμονημένοι,
ἀπήχησις ὠραίας ἐποχῆς!
Ἡ ἔλαφρά σας ποίησις ἢ εὐτυχής
μέ μειδιάματ' εὐφυῆ μᾶς ραίνει".⁴

Το ποίημα, πάντως, είναι, κατά την άποψή μου, σημαντικό, γιατί ορθώνεται στην τελευταία εξάστιχη στροφή του το στοιχείο της ειρωνείας, μιας ειρωνείας, βέβαια, φανεράς και όχι κρυμμένης, όπως συμβαίνει στα ώριμα και πιο επιτυχημένα καβαφικά ποιήματα.⁵ Πάντως "Οί μιμιάμβοι του Ἡρώδου" είναι από τους σταθμούς της διάβασης του ποιητή από την παραδοσιακή ποίηση σε συνθετότερες ποιητικές μορφές.

Ας προσεχθεί ότι το ποίημα, σκόπιμα μάλλον, δεν είναι μετρικά άψογο. Παραδειγματικά και μόνο αναφέρω: α) Συχνά παραβιάζεται τονικά ο ίαμβος (υ-), ενώ το μέτρο του ποιήματος υποτίθεται ότι είναι ιαμβικό (π. χ. ἔπληττον - στ. 4, ἔφθασαν - στ. 6, ἄνδρες - στ. 7 κ.α.). β) Ενώ οι τελευταίοι στίχοι των περισσότερων στροφών είναι ενδεκασύλλαβοι, στην πρώτη και στην προτελευταία στροφή ο τελευταίος στίχος είναι δεκατρισύλλαβος. γ) Το τέλος στίχου, συχνά δεν συμπίπτει με ολοκλήρωση νοήματος, αλλά ένας στίχος περιέχει τέλος ενός νοήματος και έναρξη άλλου (βλ. στ. 7-8, 14-15, 22-23). Σε μια μάλιστα περίπτωση η σύνταξη πρότασης διακόπτεται από αλλαγή στροφής

(βλ. στ. 8-9).

Η εμφιλοχώρηση πεζολογικών στοιχείων στην καβαφική ποίηση διαφαίνεται. Το ζήτημα "αρχαιογνωσία" απασχολεί και τέρπει τον ποιητή. Ενδεικτικά γράφει: "Οί σοφοί αρχαιολόγοι του Μουσείου της Γκίζης είναι χωρίς νά τό γνωρίζουσιν εύεργέται τής ποιήσεως... μεταφράζοντες παπύρους καί έπιγραφάς... ούκ όλίγας ποιητικές ύποθέσεις φέρουσιν εις φώς".⁶ Είναι προσφιλής στον Καβάφη η τακτική της έμπνευσης από αρχαίες πηγές, για τη δημιουργία ενός ποιήματος. Ενίοτε παραθέτει κάτω από τον τίτλο του ποιήματος την πηγή του (λ.χ. "Ο Βασιλεύς Δημήτριος").⁷

Πιστεύω όμως ότι έχει συντελέσει στη γραφή του ποιήματος κι η έκταση που έδωσε στο γεγονός της εύρεσης και έκδοσης των παπύρων ο αιγυπτιακός Τύπος.⁸ Ας ληφθεί υπόψη και ότι στο αλεξανδρινό περιοδικό "Η Φύσις", στο τεύχος που κυκλοφόρησε στις 22 Δεκεμβρίου 1892, δημοσιεύονται οι εικοσιδύο πρώτοι στίχοι του μιμιάμβου "Ασκληπιώ ανατίθειςαι και θυσιάζουσαι".

Για επίρρωση της τοποθέτησής μας παραθέτουμε μια σκέψη του Τίμου Μαλάνου σχετική με το καβαφικό ποίημα: "Η δημοσίευση του παπύρου έγινε το 1891, δηλαδή την εποχή που ο Καβάφης ζητούσε τον εαυτό του. Και η αναδημοσίευση των 22 αρχαίων στίχων του Ηρώνδα, ένα χρόνο μετά, στο ίδιο περιοδικό που ο Καβάφης την ίδια χρονιά, εδημοσίευσε δικά του ποιήματα. Θέλω να πιστεύω, πως ο νέος Αλεξανδρινός θα διάβασε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον την είδηση κι ότι οι στίχοι του Ηρώνδα θα του κέντρισαν αρκετά την περιέργεια".⁹

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κ.Π. Καβάφης, Ανέκδοτα ποιήματα 1882-1923 (φιλολογική επιμέλεια Γ. Σαββίδης), Αθήνα - Ίκαρος, 1968, σσ. 37-39.

2. Κουμανούδης Στέφανος, Προλογικό σημείωμα στο Ηρώνδας - επτά μιμιάμβου, Αθήνα- Ύψιλον, 1981, σελ. 11.

3. Εκτός από τους τέσσερις μιμιάμβους που αναφέρονται δημοσιεύθηκαν ακόμα τρεις: Διδάσκαλος, Ζηλότυπος, Φυλιάζουσαι ή Ιδιάζουσαι.

4. Σαββίδης Γ., Σημειώσεις στο Κ. Π. Καβάφη, Ανέκδοτα ποιήματα 1882-1923, Αθήνα - Ίκαρος, 1968, σελ. 214.

5. Η ειρωνεία απορρέει κυρίως από το λεκτικό ζεύγος "φαιδρά-σοβαρά" του οποίου τα μέλη είναι σημασιολογικώς αντίθετα: Ο Ηρώδης πλασμένος για τα φαιδρά, μας ήλθε πληγωμένος σοβαρά. Επίσης στο στίχο 20 εμφανίζεται η ειρωνεία, υπό την έννοια πως ο ποιητής γράφει κάτι, εννοώντας ακριβώς το αντίθετο: Αναφέρεται σε "παρθεναγωγείο", ενώ εννοεί "διαφορεείο". Για το στοιχείο της ειρωνείας στην καβαφική ποίηση βλ. Βαγενάς Νάσος, Ο ποιητής και ο χορευτής, Αθήνα - Κέδρος, 1979, σσ. 95-102.

6. Κ.Π. Καβάφης, Πεζά (παρουσίαση, σχόλια Γ.Α. Παπουτσάκης), Αθήνα - Φέξης, 1963, σελ. 73. Ο Γ. Σαββίδης, (Οι καβαφικές εκδόσεις, Αθήνα, έκδ. Ταχυδρόμου, 1966, σελ. 141), αφού παραθέτει μεταξύ άλλων και το παραπάνω απόσπασμα προσθέτει: "Και τις ίδιες μέρες περίπου, γράφει ένα ποίημα εμπνευσμένο από μια νωπή αρχαιολογική - φιλολογική ανακάλυψη: "Οι μιμιάμβου του Ηρώνδου".

7. Κ.Π. Καβάφης, Ποιήματα (φιλολογ. επιμ. Γ. Σαββίδης), Αθήνα - Ίκαρος, 1989, σελ. 31.

8. Όπως μπορούμε να καταλάβουμε και από αυτά που υποστηρίζει ο Στρατής Τσίρκας (βλ. Ο Καβάφης και η σύγχρονη Αίγυπτος, Επιθεώρηση Τέχνης, ΙΗ' (1963), τεύχ. 108, σσ. 549-565 και 740-742), ορισμένα καβαφικά ποιήματα έχουν μια κάποια επικαιρική διάσταση, ξένη προς τις προτιμήσεις του Καβάφη. Όταν, όμως, επιδρά δημοσίευμα (σε εφημερίδα ή περιοδικό) αυτή η επιφύλαξη αίρεται.

9. Μαλάνος Τίμος, Ο ποιητής Κ.Π. Καβάφης, Ο άνθρωπος και το έργο του, Αθήνα - Δύφρος, 1957, σελ. 167.

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Η αθανασία της ψυχής ως θέμα θα αναπτυχθεί αφού καθορισθούν οι έννοιες των λέξεων "θάνατος" και "ψυχή".

Τι είναι λοιπόν θάνατος; "Η εκμηδένιση της ύπαρξης", θα πουν οι πραγματιστές, ενώ οι αντιφρονούντες πιστεύουν ότι "θάνατος είναι η μετάβαση της ψυχής ή του πνεύματος σε μια διαφορετική, πραγματική όμως διάσταση". Δε θα επιχειρήσουμε να δώσουμε το βιολογικό ή τον ιατρικό ορισμό του θανάτου, γιατί τότε ξεφεύγουμε από το στόχο μας που είναι η εμφάθυνση στην έννοια των λέξεων κάτω από την επίδραση φιλοσοφικών αντιλήψεων και ανησυχιών. Μια τέτοια προσπάθεια, όπως είναι επόμενο, οδηγεί σε άπειρους ορισμούς, τους οποίους φυσικά δεν είναι δυνατόν να παραθέσουμε.

Η λέξη "ψυχή", έχει την προέλευσή της από το ρήμα "ψύχω" που σημαίνει "φυσώ". Φύσημα λοιπόν η ψυχή και κατ' επέκταση αναπνοή. Αναπόσπαστα συνδεδεμένη με την έννοια της ζωής η αναπνοή, αφού για τον απλό άνθρωπο ζωή χωρίς αναπνοή (και αντιθέτως) δε νοείται. Ως φιλοσοφική έννοια, η ψυχή εμφανίζεται τόσο σε λογοτεχνικά έργα, όσο και σε φιλοσοφικές πραγματείες. Στα κείμενα αυτά αντιλαμβανόμαστε την πολλαπλότητα της εννοιολογικής σημασίας που λαβαίνει η λέξη στην ανθρώπινη σκέψη.

Όταν ο Όμηρος παρουσιάζει τον Οδυσσέα να επιχειρεί να συλλάβει την ψυχή της μητέρας του (Οδύσσεια, ραψωδία λ), δίνει στη λέξη την έννοια κάποιου συγκεκριμένου και αυτόνομου στοιχείου, που όσο βρίσκεται στο σώμα του ανθρώπου είναι αδιαχώριστα συνδεδεμένο με τις εμφανίσεις της ζωής. Μετά το θάνατο όμως, μετακινείται και γίνεται επιδεικτικό αντιληπτικότητας.

"Ενυπόστατη και ενσυνείδητη" χαρακτηρίζει την ψυχή ο ιστορικός θουκυδίδης. Ο Πλάτωνας την ονομάζει "αίτιο της ζωής" ενώ ο Σοφοκλής δίνει περισσότερο συναισθηματικό χαρακτήρα, όταν στον "Οιδίποδα Τύραννο" ακούμε τον τραγικό βασιλιά να λέει πως πενθεί πιο πολύ για τους υπηκόους του παρά για την ψυχή του. Ο Αριστοτέλης αντιθέτως, περιορίζει την έννοια της ψυχής σε κάθε ενέργεια και εκδήλωση της οργανικής ζωής.

Η Σχολή του Καρτεσίου υπολαμβάνει την ψυχή ως έννοια με ιδιαίτερη υπόσταση, άποψη που έρχεται σε συμφωνία με τα γραπτά κείμενα των πατέρων της Εκκλησίας. Στη συγκεκριμένη αυτή υπόσταση, περιέχονται σωματικές, νοητικές και συναισθηματικές λειτουργίες. Με τον παραπάνω ορισμό πετυχαίνουμε να περιορίσουμε την περιοχική παρουσία της ψυχής στο ανθρώπινο είδος.

Αλλιώς, αν δηλαδή χαρακτηρίζαμε την υπόσταση της ψυχής σαν έκφραση λειτουργικών και μόνο δραστηριοτήτων, θα είμασταν υποχρεωμένοι να δεχθούμε πως και τα ζώα, ίσως-ίσως και τα φυτά ακόμη, έχουν ψυχή. Εντούτοις, ανάλογες προς τα στοιχεία της ψυχής, νοητικές και συναισθηματικές αντιδράσεις συναντούμε και στα ζώα. Τέτοιες είναι η νοημοσύνη του σκύλου, η πιστή υπακοή στην ψυχή του κυρίου του, και πιο πέρα, η θανάσιμη θλίψη του περιστεριού που χάνει το σύντροφό του. Μοναδικό αντίπαλο επιχείρημα είναι η αποδοχή της άποψης πως οι ανάλογες συναισθηματικές αντιδράσεις των ζώων είναι ενστικτώδεις, αλλά και τυφλές.

Κι αφού αναφερθήκαμε στην έννοια της ψυχής, όπως την καθορίζουν τα διάφορα φιλοσοφικά και θρησκευτικά συστήματα, ερχόμαστε στο κυρίως θέ-

μα: Την αθανασία της ψυχής. Αν δεχθούμε την ψυχή του ανθρώπου σαν υπόσταση υπερυλική, απλή κι αδιάλυτη, τότε μπορούμε να αμφισβητήσουμε δογματικά τον αφανισμό της. Παράλληλα έχουμε κάθε δικαίωμα να συζητήσουμε χωρίς προκατάληψη και σκεπτικισμό την άποψη της χριστιανικής θεώρησης, η οποία στηρίζεται σε χωρία της Βίβλου και δέχεται πως ο θάνατος του ανθρώπου συνεπάγεται διάλυση και αποσύνθεση του υλικού μέρους της υπόστασής του, που είναι το σώμα. Το μη υλικό μέρος της υπόστασής του, η ψυχή, αποχωρίζεται από το σώμα και μετατίθεται στον απολύτως πνευματικό κόσμο, όπου και θα υπάρχει ενσυνειδήτως στο διηνεκές.

Οι ρήσεις της Αγίας Γραφής, στις οποίες στηρίζουν τις απόψεις τους οι χριστιανοί συγγραφείς, αποτελούν γι' αυτούς αναμφισβήτητες αλήθειες, αναπόδεικτες όμως για τον κόσμο εκείνο που δε διακατέχεται από βαθειά πίστη. Ωστόσο, στην Αγία Γραφή, ελάχιστα στοιχεία αναφέρονται στα όσα συμβαίνουν τη στιγμή του θανάτου και ύστερα από το θάνατο: "Αναστήσονται οι νεκροί και εγερθήσονται οι εν τοις μνημείοις κι ευφρανθήσονται οι εν τη γη" (Ησαΐας 26, 19)... Ιδού λοιπόν μια περικοπή που έρχεται με ολοφάνερη την πρόθεση να επιβάλλει σαν αναντίρρητο δεδομένο την ύπαρξη μεταθανάτιας ζωής, την οποία όμως δεν εμφανίζει ως συνέχεια της επίγειας ζωής, αλλά ως μελλοντικό γεγονός.

Το ίδιο μπορούμε να πούμε και σε περικοπή κάποιου άλλου βιβλίου της Αγίας Γραφής: "Πολλοί των καθευδόντων εν γης χώματι εξεγερθήσονται, ούτοι εις ζωήν αιώνιον και ούτοι εις ονειδισμόν και εις αισχύνην αιώνιον" (Δανιήλ 12, 2). Εδώ η μεταθανάτια (μελλοντική) ζωή έχει δυο μορφές, ανάλογες προς την επίγεια συμπεριφορά του ατόμου.

Μόνον ο Απόστολος Παύλος, στην προς Κορινθίους Α' επιστολή του, κάνει διάκριση ανάμεσα στο φυσικό σώμα και στο πνευματικό σώμα που δεν

έχει φυσική υπόσταση, είναι απεριόριστο, άφθαρτο, ένδοξο και δυνατό: "Και (υπάρχωσι) σώματα επουράνια και σώματα επίγεια, αλλ' ετέρα μεν την επουρανίων δόξα, ετέρα δε την επιγείων... ούτω και η ανάσταση νεκρών. Σπείρεται εν φθορά, σπείρεται εν αφθαρσία, σπείρεται εν ατιμία, εγείρεται εν δόξη, σπείρεται εν ασθενεία, εγείρεται εν δυνάμει, σπείρεται σώμα ψυχικόν, εγείρεται σώμα πνευματικόν. Έστι σώμα ψυχικόν και έστι σώμα πνευματικόν".

Ο Πλάτωνας, ορίζοντας ως θάνατο τον αποχωρισμό του σώματος στοιχείου του ανθρώπου από το φυσικό στοιχείο, αποδέχεται την ύπαρξη της ψυχής. Με την έντονη φιλοσοφική διάθεση που διακρίνει όλα του τα κείμενα, μας λέει πως η ψυχή αποχωρίζεται από το σώμα και ανταμώνει τα πνεύματα άλλων ανθρώπων και μάλιστα συζητάει μ' αυτά. Δέχεται πως η ψυχή είναι παγιδευμένη, φυλακισμένη στο σώμα και επομένως ο θάνατος είναι ένα είδος λύτρωσης της ψυχής ("Φαίδων"). Με λίγα λόγια, σύμφωνα πάντα με τους φιλοσοφικούς στοχασμούς του Πλάτωνα, η ζωή της ψυχής αρχίζει αμέσως μετά το θάνατο του σώματος.

Το θιβετιανό Βιβλίο των Νεκρών, με διδάγματα σοφών που έζησαν στο θιβέτ, μας δίνει μιαν εκτενή περιγραφή των διαφόρων σταδίων από τα οποία διέρχεται η ψυχή, αμέσως μετά το φυσικό θάνατο. Αναφέρει συγκεκριμένα πως η ψυχή του ανθρώπου που πεθαίνει, χωρίζεται από το σώμα του και τις μετέπειτα στιγμές βρίσκεται σ' ένα κενό, από όπου αντιλαμβάνεται τα όσα συμβαίνουν στο υλικό περιβάλλον στο οποίο επισυνέβη το γεγονός του θανάτου. Στη συνέχεια καταλαμβάνεται από έκπληξη, καθώς διαπιστώνει πως βρίσκεται έξω από το σώμα και οι συγγενείς και οι φίλοι που παρευρίσκονται, θρηνούν και οδύρονται. Πασχίζει ματαίως να επικοινωνήσει και τελικά αντιλαμβάνεται το τι ακριβώς συνέβη.

Τα παραπάνω στοιχεία, στηρίζουν οι συγγραφείς του θιβετιανού Βιβλί-

ου των Νεκρών σε μεταθανάτιες εμπειρίες και εμφανίσεις, όπως τις διηγούνται αυτοί που επανήλθαν στη ζωή μετά από πραγματικό ή φαινομενικό θάνατο. Αξιόλογη θέση έχει στη βιβλιογραφία περί της αθανασίας της ψυχής και η τοποθέτηση ενός σοφού του 18ου αιώνα, του Σβέντερμποργκ από τη Σουηδία. Οι απόψεις του Σβέντερμποργκ συμφωνούν μ' αυτές της Βίβλου, αλλά και του Πλάτωνα, κυρίως όμως με τις απόψεις που αναφέρονται στο θιβητιανό Βιβλίο των Νεκρών που εξεδόθη το 1924, προγενέστερα δηλαδή.

Κι από τις δυναμικές θέσεις των φιλοσόφων, ήρθαμε στις "μαρτυρίες θανάτου" των απλών ανθρώπων. Στο βιβλίο "Η ζωή μετά το σωματικό κόσμο" υπάρχουν κάποιες διηγήσεις, την ποιότητα των οποίων δε θα αμφισβητήσουμε, θα διαφωνήσουμε όμως για μερικές από αυτές, στο κατά πόσο ήταν "μαρτυρίες θανάτου" ή ήταν "μαρτυρίες προθανάτιας κατάστασης": "Άκουσα το γιατρό να λέει: Η μίς Μάρτιν είναι νεκρή. Κι όμως εγώ ήξερα πως δεν ήμουν πεθαμένη. Προσπάθησα να κάνω κάποια κίνηση για να τους δείξω πως ζούσα, αλλά δεν μπόρεσα...".

Σε μια άλλη περίπτωση κάποιο άτομο που είχε ένα φοβερό χτύπημα στο κεφάλι λέει: "Είχα την αίσθηση πως ταξίδευα σ' ένα σκοτεινό κενό. Παρ' όλο που έκανε τη μέρα εκείνη κρύο, εγώ ένιωθα μια ζεστασιά, ένα αίσθημα τόσο ευχάριστο που δεν το είχα ξαναδοκιμάσει ποτέ ως τότε. Αργότερα έμαθα πως είχα πεθάνει για λίγο, για πολύ λίγο...". Ένας άντρας που πέθανε για είκοσι περίπου λεπτά πάνω σε εγχείρηση στομάχου, είπε αργότερα: "Ένιωθα έναν περίεργο και ενοχλητικό θόρυβο να βγαίνει μέσα από το κεφάλι μου", ενώ κάποιος άλλος που "πέθανε" λίγα λεπτά μετά τη μεταφορά του στο Νοσοκομείο, διηγείται: "Μου φαινόταν πως άκουγα μακρινούς ήχους κουδουνιών, που τα κουνούσε ο άνεμος...".

Πολλές διηγήσεις ατόμων που "πέθαναν" για πολύ λίγο χρόνο, είχαν ως κύριο και πιο εντυπωσιακό στοιχείο

της εμπειρίας τους το σκοτεινό τούνελ. Το περιγράφουν σαν σπηλιά, σαν πηγάδι, σαν χωνί, σαν κύλινδρο ή σαν κοιλάδα: "Το πρώτο που ένιωσα ήταν να πέφτεις σε ένα σκοτεινό, κατάμαυρο κενό, θαρρώ πως ήταν κάτι σαν τούνελ...". "Ένιωσα ξαφνικά πως βρίσκομαι σε μια κατασκότεινη, βαθειά κοιλάδα. Μου φαίνεται πως υπήρχε ένα μονοπάτι, κάτι σαν δρόμος που περνούσε μέσα από την κοιλάδα και πως κατέβαινα τούτο το μονοπάτι".

Πολύ συνηθισμένη είναι η αίσθηση των "νεκρών" πως βρίσκονται κάπου ψηλά, έξω από το σώμα τους, παρακολουθώντας όσα γίνονται στο χώρο, αμέσως μετά το θάνατό τους. Αξίζει να παραθέσουμε τη μαρτυρία μιας γυναίκας που δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης τόσο της αξιοπιστίας της, όσο και του πραγματικού γεγονότος του επισυμβάντος θανάτου: "Η αναπνοή μου κόπηκε και η καρδιά μου σταμάτησε να κτυπάει. Την ίδια στιγμή άκουσα τη νοσοκόμα να φωνάζει "το γιατρό! το γιατρό!" κι ένιωσα να βγαίνω από το σώμα μου, να περνώ μέσα από το στρώμα και το σωματί του κρεβατιού μου και να φτάνω στο δάπεδο, από όπου αμέσως μετά άρχισα να ανυψώνομαι. Καθώς ανέβαινα, είδα αρκετές νοσοκόμες να μπαίνουν στο δωμάτιο... Ξαφνικά άκουσα μια νοσοκόμα να φωνάζει "ω θεέ μου, είναι νεκρή!", ενώ κάποια άλλη μου έδινε το φιλί της ζωής. Όσο καταγίνονταν μ' αυτό, εγώ κοίταζα το πίσω μέρος του κεφαλιού της. Ω, δε θα ξεχάσω ποτέ τα μαλλιά της - κοντοκομμένα αγορίστικα μαλλιά. Εκείνη τη στιγμή μου έβαλαν στο στήθος τα βύσματα κάποιου μηχανήματος και είδα το κορμί μου να τραντάζεται. Αντιλήφθηκα τότε να μου τρίβουν τα χέρια και τα πόδια και αναρωτιόμουν για ποιο λόγο, αφού τώρα ήμουν μια χαρά".

Θα κλείσουμε τις μαρτυρίες από το βιβλίο του Μούντυ και μαζί μ' αυτές την παρουσίασή μας με τη λιτή περιγραφή ενός αντρός: "Ξαφνικά αρρώστησα πολύ σοβαρά και ο γιατρός διέταξε την εισαγωγή μου σε νοσοκο-

Χαρακτηριστική γενική άποψη της Θεολογικής Σχολής Χάλκης.

Οι σκάλες που οδηγούν στους πάνω ορόφους της Σχολής — Στο βάθος ο Ναός.

μείο. Την ίδια εκείνη μέρα, με τύλιξε μια πηχτή, γκρίζα ομίχλη και βγήκα από το σώμα μου. Μεμιάς ένιωσα να πλέω στο κενό. Κοίταξα κάτω και είδα το σώμα μου πάνω στο κρεβάτι του νο

σοκομείου, μα δε φοβήθηκα σταλιά. Ένιωθα γαλήνιος και ήρεμος. Καταλάβαινα πως ήμουν στα τελευταία μου και ήμουν βέβαιος πως αν δεν ξαναγύριζα στο σώμα μου θα πέθαινα.

Γεώργιος Τσακιρίδης

"ΙΕΡΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΧΑΛΚΗΣ"

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΑΚΙΡΙΔΗΣ γεννήθηκε το 1941 στο Φανό Παλονίας (Κιλκίς). Σπούδασε στη θεολογική Σχολή της Χάλκης, από την οποία αποφοίτησε το 1963 - με την ευρύτερη σειρά των συμφοιτητών του Πατριάρχη Βαρθολομαίου. Σήμερα ζει και εργάζεται ως καθηγητής θεολογίας της Μέσης Εκπαίδευσης στη Θεσσαλονίκη.

Ασχολήθηκε με την ερμηνεία και την ανάλυση θεολογικών και εκκλησιαστικών θεμάτων, διακόνησε πιστά την ενοριακή κοινωνία με την αδιάλειπτη παρουσία του στη λειτουργική ζωή - με λόγους και ομιλίες - και συνέγραψε θεολογικές πραγματείες.

Οι "ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ" συμμετέχοντας στον εορτασμό των 150 χρόνων από την έναρξη της λειτουργίας της Ιεράς Θεολογικής Σχολής Χάλκης, δημοσιεύουν με μεγάλη ικανοποίηση την εργασία του Γεωργίου Τσακιρίδη.

Η ονομασία της Σχολής "Ιερά θεολογική Σχολή της Χάλκης" φανερώνει τον χαρακτήρα αυτής και τον τόπο, στον οποίο βρίσκεται εγκατεστημένη. Ο τόπος καλείται λόφος της Ελπίδος επί της νήσου Χάλκης, μιας των Πριγκιπωνήσων, η οποία απέχει μια περίπου ώρα από την Πόλη. Το περιβάλλον είναι μαγευτικό. Οπουδήποτε και αν σταθεί κανείς αισθάνεται τον εαυτό του εγγύς προς τον Ουρανό. Στον λόφον εκείνο ιδρύθηκε κατ' αρχάς, άγνωστον πότε, επί των βυζαντινών χρόνων, η μονή της Αγίας Τριάδος. Αυτή συνδέεται με τους Οικουμενικούς Πατριάρχες Φώτιον Α', Μητροφάνη Γ' και Γερμανόν Δ', οι οποίοι υπήρξαν ιδρυταί της.

Την 1η Οκτωβρίου 1844 με ιδιαίτερα τελετή από τον Μητροπολίτη Καισαρείας Παΐσιο, ευλογήθηκε η έναρξη της λειτουργίας της θεολογικής Σχολής στην ιερή μονή της Αγίας Τριάδος. Το κτίριον που στεγάσθηκε η Σχολή ήταν στην αρχή ξύλινο, έχοντας τα ανάλογα δωμάτια για την στέγασση και την εξυπηρέτηση των διδασκόντων και σπουδαστών. Είχε ακόμη αίθουσες παραδόσεων, νοσοκομείο και πατριαρχικό διαμέρισμα. Σφοδρός σεισμός όμως που έγινε στις 28 Ιουνίου 1894 μετέτρεψε σε ερείπια τα πάντα, εκτός από τον ιερό ναό της Αγίας Τριάδος.

Ενώ άρχιζε ο έρανος για την συλλογή χρημάτων προς ανοικοδόμηση της Σχολής, εμφανίζεται ο ομογενής Παύλος Σκυλίτσης - Στεφάνοβικ, μεγάλος ευεργέτης του Γένους, ο οποίος στέλνοντας γράμμα στον Οικουμενικό Πατριάρχη ανήγγειλε ότι ανελάμβανε

την ανοικοδόμηση του νέου κτιρίου της Σχολής. Έτσι κτίσθηκε το σημερινό λαμπρό κτίριο της Σχολής, σε σχήμα Π προς τιμή του ιδρυτού, από δυο ορόφους και του ισογείου, του οποίου τα εγκαίνια τελέσθηκαν την 6η Οκτωβρίου 1896.

Η θεολογική Σχολή της Χάλκης ανήκει στη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ιδρύθηκε προς εξυπηρέτηση των άμεσων αναγκών της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως και βεβαίως και της Ορθοδοξίας ευρύτερον. Κύρια και άμεσα αίτια για την ίδρυσή της υπήρξαν η ευρύτερα αναγέννηση των γραμμάτων στην Κωνσταντινούπολη, η ανάγκη της εκκλησιαστικής και θεολογικής κατάρτισεως του ορθόδοξου κλήρου, η συστηματική καλλιέργεια της θεολογικής επιστήμης και η επί ανωτέρου ιδεολογικού επιπέδου και με επιστημονικά μέσα αντιμετώ-

πιση διαφόρων επιδράσεων από τη Δύση.

Η ιστορία της Σχολής περιλαμβάνει τέσσερις περιόδους: Την Α' (1844-1919), όπου η Σχολή είχε επτά τάξεις - τέσσερις γυμνασιακές και άλλες τρεις θεολογικές - την Β' (1919-1923), όπου καταργήθηκε το γυμνασιακό τμήμα και η Σχολή λειτούργησε ως Ακαδημία με πέντε τάξεις, την Γ' (1923-1951) που επανήλθε η παλιά επτατάξια μορφή και την Δ' (1951 και εξής), όπου υπήρχαν τρεις γυμνασιακές τάξεις και τέσσερις θεολογικές.

Η Σχολή της Χάλκης που είναι ίδρυμα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έχει άμεσο προστάτη και ρυθμιστή τον εκάστοτε Πατριάρχη και την περί αυτόν Αγίαν και Ιερά Σύνοδο. Υπάρχει όμως και επιτροπή από Αρχιερείς που φέρει την ονομασία "Εφορία της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης" και ασχολείται με την κατάρτιση του προϋπολογισμού, την εξασφάλιση των οικονομικών πόρων, τον διορισμό του διδάσκοντος προσωπικού και την καθόλου εποπτεία της Σχολής.

Η εσωτερική διεύθυνση της Σχολής είναι κάτω από την ευθύνη του Κοσμητόρα, ο οποίος ονομάζεται "Σχολάρχης". Αυτός φέρει τουλάχιστον τον τίτλο του Αρχιμανδρίτου, συνήθως όμως του Επισκόπου ή Μητροπολίτου. Ως συνεργάτες στο έργο του έχει: τους καθηγητές, τον επιμελητή, τον βιβλιοφύλακα, τον γραμματέα της διεύθυνσεως και τον οικονόμο.

Οι καθηγητές του θεολογικού Τμήματος, κληρικοί και λαϊκοί απόφοιτοι της Σχολής, συνεχίζουν τις σπουδές ειδικεύσεως σε ορθόδοξες ή ξένες πανεπιστημιακές σχολές και έρχονται σε επαφή με τον εκκλησιαστικό και θεολογικό κόσμο, με τις μεθόδους ερεύνης και τον τρόπο της επιστημονικής εργασίας. Κάθε καθηγητής κατέχει την έδρα της ειδικότητάς του, διδάσκοντας με την μέθοδο των διαλέξεων και μερικές φορές και των φροντιστηρίων. Είναι μέλη διαφόρων συνοδικών επιτροπών του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ως σώμα δε αποτε-

λούν ίδιο συμβουλευτικό επιτελείο της εκκλησίας και έτσι συμμετέχουν έμπρακτα στην εκκλησιαστική και θεολογική ζωή του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της Σχολής.

Από την εμφάνιση της οικουμενικής κινήσεως, η θεολογική Σχολή της Χάλκης είναι παρούσα με την προετοιμασία από τον καθηγητικό σύλλογο της περιφήμου εγκυκλίου του Οικουμενικού Πατριαρχείου του 1920 "προς τας απανταχού Εκκλησίας του Χριστού". Η συμμετοχή αυτή εμφανίζεται πιο έντονη από της ιδρύσεως του Π.ΣΕ (1948) και εξής. Οι καθηγητές συμμετέχουν και σε συνέδρια επιστημονικά, καλούμενοι δε δίδουν διαλέξεις ή παραδίδουν μαθήματα σε διάφορα πανεπιστήμια.

Επειδή η Σχολή φέρει κυρίως διορθόδοξη μορφή, αλλά και διαχριστιανικό και οικουμενικό χαρακτήρα, φοιτούν σ' αυτή φοιτητές από το κλίμα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, από τις άλλες αδελφές ορθόδοξες Εκκλησίες, από τα Πατριαρχεία Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων, τις Εκκλησίες Ελλάδος και Κύπρου και από τις φίλες Εκκλησίες της Αιθιοπίας, της Συριακής, της Αγγλίας κ.ά. Κατά το παρελθόν φοιτούσαν και φοιτητές από τις Εκκλησίες Βουλγαρίας, Σερβίας και Ρωσίας. Στη Σχολή, εφόσον αυτή φέρει μορφή μοναστικής αδελφότητας, προσλαμβάνονται προς φοίτηση μόνον άνδρες άγαμοι, τελευταία δε ως ακροατές και για μικρό διάστημα μερικοί έγγαμοι.

Η φοίτηση στη Σχολή παρέχεται δωρεάν, μόνον δε σε περίπτωση μη χειροτονίας οι αποφοιτώντες οφείλουν να καταβάλλουν συμβολική αποζημίωση. Οι φοιτητές εάν έχουν την ανάλογη ηλικία και τα απαιτούμενα κανονικά προσόντα, εισέρχονται στον κλήρο κατά την διάρκεια της φοίτησής τους, ή μετά την αποφοίτηση.

Σπουδαία θέση στη ζωή των φοιτητών κατέχει ο τακτικός εκκλησιασμός, δυο φορές την ημέρα, κατά τις λειτουργίες των Κυριακών και τις άλλες ακολουθίες, καθώς και η κατ'ιδίαν

προσευχή. Τα πάντα στο Ναό τελούνται από τους φοιτητές. Μέσα στο Ναό εκφωνούνται και τα ρητορικά γυμνάσματα των φοιτητών των ανωτέρω ετών.

Το πρόγραμμα των μαθημάτων του θεολογικού Τμήματος είναι τετραετές. Υπάρχει επιπλέον και τριετής τουρκικός κύκλος μαθημάτων, τον οποίο πρέπει απαραίτητα να παρακολουθήσουν επιτυχώς πριν την αποφοίτησή τους.

Στο τέλος του Δ' έτους ο φοιτητής υποβάλλει την επίσημη επί πτυχίω διατριβή και μετά την επιτυχή δοκιμασίαν εισέρχεται στις πτυχιακές εξετάσεις. Οι απόφοιτοι λαμβάνουν τον τίτλο του "Διδασκάλου της Ορθόδοξου Χριστιανικής Θεολογίας" σε ιδιαίτερη εκκλησιαστική τελετή της καθοσιώσεως αυτών - σε λαμπρή λειτουργία στο Ναό της Σχολής με τον Οικουμενικό Πατριάρχη και τους Συνοδικούς Αρχιερείς.

Η μορφή την οποία παρουσιάζει η Σχολή είναι μιας αδελφότητας, εγκατεστημένης μέσα στη γαλήνη της φύσης, η οποία ζει έντονα μια ζωή ακαδημαϊκή και λειτουργική κατά τα πρότυπα των αρχαίων Εκκλησιαστικών και θεολογικών Σχολών της Αλεξανδρείας, της Αντιοχείας και της Κωνσταντινουπόλεως. Στη Σχολή προετοιμάζονται οι τρόφιμοί της και καταρτίζονται στη θεολογική επιστήμη και την εκκλησιαστική τάξη, μανθάνουν δε τον σεβασμόν προς την ιστορία και τις παραδόσεις της Ορθόδοξου Ανατολικής Εκκλησίας και την αγάπη προς τους χριστιανούς αδελφούς και προς όλους τους ανθρώπους.

Η Σχολή υπηρέτησε και πληροί τις ανάγκες του Οικουμενικού Πατριαρχείου, προσφέρονσα καταρτισμένους κληρικούς που διακονούν σήμερα σε όλο τον ορθόδοξο κόσμο: Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος ο Α', ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, ο Αρχιεπίσκοπος Αμερικής Ιάκωβος, ο Αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας, όλοι οι Μητροπολίτες του Οικουμενικού Θρόνου και αρκετοί Αρχιερείς της Εκκλησίας της Ελλάδος είναι απόφοιτοι της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης.

Αλλά και η θεολογική επιστήμη καλλιεργείται συνεχώς και τακτικώς με όλα τα μέσα στη Σχολή αυτή, η οποία είναι ο κατεξοχήν φορέας της οικουμενικότητας της Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως. Δυστυχώς όμως το 1971 ήταν το έτος που η Σχολή δοκιμάσθηκε σκληρά. Απαγορεύθηκε από μέρους του Υπουργείου Παιδείας της Τουρκίας η λειτουργία της. Μεγάλο το πλήγμα για την Ορθοδοξία και κυρίως για την Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία, το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Ο νέος Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος ο Α' στον ενθρονιστήριό λόγο του ανέφερε πως θα αγωνισθεί για την επαναλειτουργία της. Ο προκαθήμενος της Ορθοδοξίας πιστεύει ακράδαντα πως η ψυχή του θρόνου ήταν και είναι η Τροφός Θεολογική Σχολή. Αυτή η πίστη τον οδήγησε εις το να εορτασθούν εφέτος από 28 Αυγούστου έως 1 Σεπτεμβρίου τα 150 χρόνια από την λειτουργία της Ιεράς Θεολογικής Σχολής.

Στο κάλεσμα του Οικουμενικού θρόνου, που ήταν κάλεσμα της ίδιας της Σχολής, ανταποκρίθηκαν οι απανταχού της γης ομογάλακτοι αδελφοί. Βρεθήκαμε όλοι στον λόφο της Ελπίδος και ζήσαμε στιγμές απερίγραπτου πνευματικού μεγαλείου. Τίποτε δεν φανερώνει ότι δεν λειτουργεί η Σχολή, αφού είναι κατά πάντα έτοιμη να δεχθεί και πάλι τα παιδιά της.

Στις διήμερες εορταστικές εκδηλώσεις που έγιναν στη Σχολή, προϊστάτο ο Οικουμενικός Πατριάρχης πλαισιούμενος από όλους τους Μητροπολίτες του θρόνου της Διασποράς, τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας, τον Πατριάρχη Ρουμανίας, τον Αρχιεπίσκοπο Τιράνων κι εκπροσώπους όλων των άλλων Ορθόδοξων Πατριαρχείων και Αδελφών Εκκλησιών.

Στον λόγο του εκτός των άλλων ετόνισε ότι είναι αδιανόητο επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να λειτουργεί η Σχολή και επί δημοκρατικής Τουρκίας να φυλακίζονται θρησκεία και ιδέες. Είθε να επαναλειτουργήσει η Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης...

Στέλιος Κοψαχείλης

ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΤΗΝ ΗΜΑΘΙΑ

Ο ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΟΨΑΧΕΪΛΗΣ γεννήθηκε το 1955 στη Θεσσαλονίκη. Ασχολήθηκε με τη μουσική και επιδόθηκε στη σύνθεση για όργανα και ορχήστρα και στη συγγραφή σχετικών εργασιών μουσικής έρευνας.

Δημοσίευσε άρθρα και μελέτες με λαογραφικά και μουσικολογικά θέματα σε ημερήσιες και περιοδικές εκδόσεις. Το 1984 ίδρυσε το Μουσικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, το οποίο διευθύνει μέχρι σήμερα.

Στην Ημαθία συναντούμε όλα τα είδη δημοτικών τραγουδιών: ιστορικά, κλέφτικα, παραλογές, νυφιάτικα, τραγούδια αγάπης, ναναρίσματα, μοιρολόγια, της ξενιτιάς, κάλαντα κ.ά. Κύριες περιοχές είναι της Βεροίας, της Νάουσας και του Ρουμπλουκιού.

Τα ιστορικά τραγούδια της Βεροίας μάς πληροφορούν για τα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας, τις επαναστάσεις, τα γεγονότα και τις καταστροφές ("Ο Αλή-πασάς", "Του μάθιτι τι γένιτι", "Ένας πασάς διαβαίνει", "Ποιος θέλει να ακούσει κλάϊματα", "Μαύρα μου χιλιδόνια", "Ποια μάνα έχει δυό πιδιά" κ.ά.). Τα κλέφτικα τραγούδια αφηγούνται τη ζωή και τις περιπέτειες των παλικαριών. Είναι τραγούδια απλά, απέριττα, αλλά γεμάτα δύναμη, τόλμη και δραματικότητα. Αυτά τα τραγουδούσαν περισσότερο οι βουνίσιοι. Εμφύσησαν περηφάνεια και ηρωοποίησαν τον ξεσηκωμό. Τα κλέφτικα συνέβαλαν στην ανάσταση του γένους και προετοίμασαν τον Αγώνα. (Κλέφτικα Βεροίας: "Κατσιάμπας", "Μι γέλασαν οι χαραυγές", "Κάτου στην άσπρη πέτρα", "Ζήτρους", "Λάζους", "Ένα πρωτοπαλικάρο", "Ίψές ιδιάβαινα 'πού κλέφτικα λημέρια" κ.ά.).

Στη Βέροια συναντούμε επίσης πολλά νυφιάτικα τραγούδια που είναι δεμένα με όλες τις γαμήλιες συνήθειες και γιορτές. Η καθαρά αγροτική κοινωνία ήταν σφιχτοδεμένη με τα ερωτικά τραγούδια. Τα τραγούδια αγάπης μιλούν για τις περιπέτειες των νέων, το πάθος, τη χαρά, τη λύπη του αποχωρισμού, τον πόθο, την εκθείαση του γυναικείου κορμιού κ.ά.:

Σαράντα κίτρινα φλουργιά απάνου
στον τραπέζι.

— Πάρτα κόρη μ' κι αράδιαστα κι
βάλτα στο λιμό σου...

Μερικοί ζητούσαν δουλειά και μια καλύτερη τύχη σε ξένα μέρη. Ποτέ όμως δεν ξεχνούσαν τη Βέροια και τραγουδούσαν τα παλιά τραγούδια με νοσταλγία. Αλλά και οι γυναίκες τους έμεναν πιστές στα αγαπημένα πρόσωπα και τραγουδούσαν με πόνο τα τραγούδια του γυρισμού: τα τραγούδια της ξενιτιάς:

Πώς το 'παθα η κακόμοιρη, πώς το
'παθα η δόλια,
τουν άντραν-μ' τουν ξινίτιψα που-
λύ μακρά στα ξένα,
τουν άντρα δώσ' τουν ξινιτιά κι
αστένεια μην του δίνεις...

Στη Βέροια υπάρχουν και συγκλονιστικά μοιρολόγια, σπαρακτικά ποιητικά δημιουργήματα των κατοίκων της ("Δεν κλαιίτι μαύρα δέντρα", "Τα παλικάρια της Μουργιάς", "Κάτου στον Άγιου θόδουρου" κ.ά.). Πολλά είναι επίσης και τα εορταστικά τραγούδια της πόλης: τα Χριστουγεννιάτικα, τα χορευτικά της Αποκριάς, τα Πασχαλιάρια, του Αγ. Δημητρίου κ.ά. Σημαντική υπήρξε η εργασία της Κουτσο-

γιαννοπούλου Ψωμά Ελένης στην έκδοση των λαογραφικών Βεροίας και περιχώρων. Πολλά τραγούδια συνοδεύονται και με την παρτιτούρα τους* μια παρουσίαση επιμορφωτική, εκπαιδευτική και για τους φιλόμους.

Η Νάουσα έχει κι αυτή τα ιστορικά της τραγούδια, που αναφέρονται κυρίως στους πολλούς αγώνες κατά των Τούρκων και την καταστροφή της πόλης:

Τρία πουλάκια κάθουνταν
στης Νιάουστας του κάστρου,
Μακρυνίτσα μου,
καημό πόχ' η καρδίτσα μου...

Τα κλέφτικα της Νάουσας αναφέρονται στις περιπέτειες των παλικαριών, όπως του Λάππα, του Κασιαντώνη, του Κουνσταντή, του Μίλιου, του Κουντουχρήστου κ.ά. Τα υπόλοιπα τραγούδια της Νάουσας είναι, τα περισσότερα, της αγάπης και της ξενιτιάς:

Ξένη στα ξένα πώς πιρνάς,
πώς μαγειρεύεις, πώς δειπνάς,
ποιος σι στρώνει κι κοιμάσι
κι για μένα δε θυμάσι...

Προσπάθειες διάσωσης των τραγουδιών της Νάουσας έγιναν παλαιότερα από τον όμιλο για την προστασία και προβολή του εθίμου "Γενίτσαροι και μπούλες", με την έκδοση της συλλογής του Τ.Μπαΐτση και μέσα από το περιοδικό "Νιάουστα" του συλλόγου αποφοίτων Ναούσης. Ανάλογα με τη λειτουργία τους τα τραγούδια χωρίζονται σ' αυτά που πλαισιώνουν κάποια πράξη και σ' αυτά που αποτελούν πράξη. Τα τραγούδια που πλαισιώνουν κάποια πράξη είναι οργανικά ή τελετουργικά, ενώ τα άλλα χωρίζονται σε ομαδικά, δηλαδή που τραγουδιούνται από σύνολο και σε τραγούδια ειδικών τραγουδιστών, τα οποία είναι κυρίως ριμάδες, δηλαδή με ρίμα, ομοιοκαταληξία. Τα ομαδικά είναι χορευτικά ή ή λυρικά.

Τα τραγούδια του Ρουμπλουκιού είναι ιστορικά ("Του Κασιάμπα", "Κά-

του στα πέντε αλώνια", "Ακούστι Νιουκαστρίτισις", "Του Βασιλάκη", "Νάσιους πιθαίνει" κ.ά.), τραγούδια αγάπης ("Μια λυγρή τραγούδισιν", "Της γαλανής το φόρεμα", "Όλις οι όμουρφις", "Της Φανούλας", "Μυγδαλιά", "Της Ευγενούλας", "Ξύπνα καλή γειτόνισσα" κ.ά.), τραγούδια επίσης του γάμου, της ξενιτιάς, μοιρολόγια, σκωπτικά, γυρίσματα, λατρευτικά κ.ά. Από τα λατρευτικά τραγούδια του Ρουμπλουκιού ξεχωρίζουν τα κάλαντα και τα Λαζαρικά τραγούδια. Προσπάθεια για τη διάσωση των τραγουδιών του Ρουμπλουκιού έκανε ο Λαογραφικός Όμιλος Μελίκης και Περιχώρων.

Στην Ημαθία ήρθαν βέβαια και πρόσφυγες από την Μ.Ασία, την Α. Θράκη και την Α.Ρωμυλία, που έφεραν τα δικά τους τραγούδια και τις παραδόσεις. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι και τα σωματεία που δημιουργήθηκαν στα νεώτερα χρόνια, κάνουν προσπάθειες συλλογής ιστορικού και λαογραφικού υλικού. Τέτοια προσπάθεια γίνεται από καιρό και από το Μουσικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Και τελειώνει το θέμα σχετικά με τα δημοτικά τραγούδια στην Ημαθία με ένα ιστορικό τραγούδι από το Ρουμπλούκι:

Ένα Σαββάτου βράδυ, βρε Κασιάμπα μ',
μια Κυριακή προύτ'
βαρέσαν τον Κασιάμπα του Δημήτρη
μέσ' τ' Αντουνόπ' λ του σπίτ'.
Του κρίμα να' χει η Δέσπου, βρε Κασιάμπα μ'
κι τ' άδικου ου Αντών'ς.
Ωχ! αμάν Δημήτρη-μ' που σι φαρμάκουσιν,
μαύρ' ήταν η καρότσα, βρε Δημήτρη μ'
κι μαύρα τα άλουγα.
Σι κλαίει όλ' η Βέργια, βρε Κασιάμπα μ'
κι όλου του Ρουμπλούκ'.

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ 18 ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ 12 ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΑΝΤΩΝΗ ΜΙΧ. ΚΟΛΤΣΙΔΑ "Ιδεολογική Συγκρότηση και Εκπαιδευτική Οργάνωση των Ελληνόβλαχων στο Βαλκανικό Χώρο (1850-1913)", διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 1994, "Αδελφοί Κυριακίδη", σελ. 624.

Η εθνική και κοινωνική παρουσία των Ελληνόβλαχων στα Βαλκάνια είναι μια εμπειριστατωμένη επιστημονική καταγραφή, που καλύπτει, με τεκμηριωμένο και εύχυμο λόγο, ανάλογο κενό στην ελληνική και ξένη ιστορική βιβλιογραφία. Παράλληλα ο εκδοτικός οίκος των Αδελφών Κυριακίδη, εξέδωσε το κρινόμενο πόνημα – τη διδακτορική διατριβή του Αντώνη Κολτσίδα – με επαινετή, όντως, επιμέλεια.

Ένα ογκώδες σύνολο 624 σελίδων, με 1200 βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές, σχέδια, χάρτες, φωτογραφίες και έγγραφα, μαρτυρίες της αγωνιστικότητας του ελληνοβλαχικού πληθυσμού, συνθέτουν μια διατριβή που αποτελεί πολύτιμη εισφορά στη νεοελληνική ιστορική γραμματεία. Ο ιστορικός λόγος του Αντώνη Μιχ. Κολτσίδα είναι αποκαλυπτικός και καταγράφει με δυναμικότητα τη συνολική επισκόπηση ενός διαβαλκανικού ζητήματος – και με όλα τα εχέγγυα της βλαχολογικής επιστημολογίας.

Καταρχή παρουσιάζεται με ευσύνοπτο τρόπο η εθνολογική, γλωσσική και γεωγραφική σύνθεση του κουτσοβλαχικού στοιχείου στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο και καταγράφεται η ελληνοβλαχική αποδημία σε όλο τον ευρωπαϊκό χώρο. Στη συνέχεια αποτιμάται η ιδεολογική μετακένωση στις ιδιαίτερες πατρίδες και αποκαλύπτεται η τεράστια συμβολή των Ελ-

ληνόβλαχων λογίων, διαφωτιστών, Διδασκάλων του Γένους και Αγωνιστών στο υπόδουλο Γένος.

Ειδικό κεφάλαιο διαλαμβάνει την ασκηθείσα ξένη προπαγάνδα για προσηταιρισμό των Ελληνόβλαχων. Με άρτια ιστορική και ιδεολογική θωράκιση

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΙΧ. ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΒΛΑΧΩΝ ΣΤΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΧΩΡΟ (1850-1913)

Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ Α.Ε.
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1994

ο συγγραφέας προσεγγίζει αυτό το θέμα και καταδείχνει περίτρανα το σθένος των Ελληνόβλαχων για τη λυσιτελή αντιμετώπιση του κινδύνου, και με την πνευματική συνδρομή του Ορθόδοξου Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Παράλληλα με τον ιστορικό ελληνικό βίο των Βλάχων γίνεται και εύ-

γλωττη αναφορά στη συμβολή των Ελληνόβλαχων στην εκπαιδευτική οργάνωση του Ελληνισμού του βαλκανικού χώρου και στη λαϊκή τους αρχιτεκτονική, καθώς και στην καλλιτεχνία.

Για την εκπόνηση του μεγαλόπνοου έργου του, ο συγγραφέας προσέφυγε σε πρεσβευτικές και προξενικές αναφορές, στο Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών και στο ελληνικό αρχαιολογικό υλικό των οικείων πνευματικών ιδρυμάτων.

Έτσι διασφαλίστηκε η αντικειμενικότητα μιας επιστημονικής μελέτης, που επιχειρεί την ανάλυση πολυσύνθετων θεμάτων στο ιστορικό και κοινωνικό τους πλαίσιο, και προάγει την

ΑΝΤΩΝΗ ΜΙΧ. ΚΟΛΤΣΙΔΑ "Κουτσόβλαχοι. Οι Βλαχόφωνοι Έλληνες. Εθνολογική, λαογραφική και γλωσσολογική μελέτη", Θεσσαλονίκη 1993, "Αδελφοί Κυριακίδη", σελ. 688.

Το βιβλίο αυτό του Αντώνη Κολτσίδα έρχεται να καλύψει ένα κενό, αλλά και μια αναγκαιότητα στην ελληνική και παγκόσμια κουτσοβλαχική βιβλιογραφία, με τη συνολική διαπραγμάτευση του θέματος – και με κύριους άξονες: 1) Την έρευνα για την καταγωγή και την ιστορική εξέλιξη των Κουτσόβλαχων. 2) Την εξέταση της πολιτικής πλευράς του κουτσοβλαχικού ζητήματος. 3) Τη λαογραφική εξέταση των εκδηλώσεων της ζωής τους. 4) Τη γραμματική της κουτσοβλαχικής γλώσσας. 5) Το λεξικό της. 6) Την προσφορά των Κουτσόβλαχων στον Ελληνισμό και 7) Τη φωτογραφική απεικόνιση της ζωής και της πολιτισμικής δραστηριότητάς τους.

Μέσα από τον ογκώδη τόμο των 688 σελίδων, ο Κουτσόβλαχος συγγραφέας

ιστορική επιστήμη με τη διαχρονική αλήθεια και την αποκάλυψη των αθέατων πλευρών του ελληνοβλαχικού πολιτισμού.

Ο Αντώνης Μιχ. Κολτσίδα είναι προικισμένος με κριτικό λόγο. Ταλαντούχος ιστορικός με ανιχνευτική όραση, συνέζευξε το γεγονός με την καίρια λέξη: Την ελληνίδα λέξη, που κυοφορεί την αθανασία των Ιδεών. Είναι η διατριβή του καρπός του ζωοδότη ελληνικού πνεύματος, γι' αυτό και θα παραμείνει μοναδική στη διεθνή βιβλιογραφία, για την ιστορική ακρίβεια και την έλλογη πληρότητά της.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

του, Αντώνη Κολτσίδα, ακούραστος μελετητής – γνωστός από πάμπολλες μελέτες και έρευνες γύρω απ' αυτό το θέμα, φανερώνει τον άρρηκτο δεσμό, με τον Ελληνισμό, και τη γνησιότατη ελληνική συνείδηση των Κουτσόβλαχων, καταδεικνύει την ανεκτίμητη εθνική προσφορά τους και την πείσμονα αντίσταση στην εθνολογική τους αλλοίωση. Συμβάλλει έτσι στην ανάδειξη της συνολικής εθνικής συνείδησης, καλλιεργεί τη διαχρονική συνεκτικότητα του Ελληνισμού και εργάζεται πάνω σε ένα επιστημονικό έργο με αρχή και γνώμονα το Εθνικό όφελος και την Εθνική συνοχή.

Το βιβλίο του Αντώνη Κολτσίδα εμπλουτίζεται με 186 ενδιαφέρουσες φωτογραφίες και χάρτες, ενημερώνεται με εκτενέστατη βιβλιογραφία πέντε πινάκων και σε ένα χρήσιμο ευρετήριο είκοσι σελίδων καταγράφεται όλη η θεματολογία του.

ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ "Τα ηχεία του κίνητρου και της υποταγής", ποιήματα, Θεσσαλονίκη 1990, "Ιθάκη", σελ. 56.

Καλαίσθητη ποιητική έκδοση με μεσοπούς και άρτιους στίχους, μικρές ενότητες με συνοπτική, αλλά ουσιαστι-

κή ποιητική φόρτιση και ευαισθησία.

ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ Π. ΖΑΓΓΑΝΑΣ "Αγάπανθοι", ποιήματα, Τρίκαλα 1987, σελ. 48.

Η Αγάπη, η Ιστορική Μνήμη και η Φιλοσοφική Ενόραση συνταιριάζονται αρμονικά μέσα σε στίχους απλούς, γε-

μάτους δύναμη και αμεσότητα.

ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ Π. ΖΑΓΓΑΝΑΣ "Ύμνος των ταπεινών", ποιήματα, Τρίκαλα 1991, σελ. 64.

Επιτυχημένη ποιητική παρουσία πάνω στο στοχασμό της Ελευθερίας, της Ειρήνης και της θυσίας των Ανθρώπων του Αγώνα: στίχοι με αξιοπρόσεχτη συνοχή και διαισθαντικότητα.

ΒΑΣΙΛΗΣ Χ. ΖΙΩΓΑΝΑΣ "Δάκρυα", ποιήματα, Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 48.

Ποιητικό πρωτόλειο γεμάτο ευαισθησία, διαίσθηση και ενοραματισμό. Φιλοσοφικές ενατενίσεις που ξεφνιάζουν σκέψεις που "ξεφεύγουν" πολύ από τη σύλληψη του εφηβικού μυαλού. Ο Βασίλης Ζιωγάνας φάνηκε ώριμος, παρά τα 15 του χρόνια.

ΒΑΣΙΛΗΣ Χ. ΖΙΩΓΑΝΑΣ "Ξεχασμένες Ψυχές", ποιήματα, Θεσσαλονίκη 1991, "Παρατηρητής", σελ. 56.

Αρτιότεροι και ωριμότεροι στίχοι πάνω στον καμβά του προβληματισμού: πλεγμένοι με δύναμη και μέθοδο.

ΒΑΣΙΛΗΣ Χ. ΖΙΩΓΑΝΑΣ "Πνοές Ελευθερίας", ποιήματα, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 56.

Αξιοπρόσεχτη ποιητική παρουσίαση Εθνικής Μνήμης, Ευαισθησίας, Πόνου, Αγωνίας και "Πνοές Ελευθερίας", προσφορά για τη μαρτυρική μας Κύπρο. Στίχοι θρήνου, ύμνου, αλλά και ελπίδας, γεννημένοι από ένα ανήσυχο εφηβικό μυαλό που κρίνει την αναληψία και την ευθύνη, που υμνεί το κάλλος και το μεγαλείο μέσα από το άγχος και την οδύνη.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ "Οι εκκλησίες της Βασιλικής Καλαμπάκας", Τρίκαλα, 1989, σελ. 128.

Χρήσιμη έρευνα για τις εκκλησίες της Βασιλικής Καλαμπάκας, με πλούσιο φωτογραφικό υλικό (εκκλησίες, ενθυμήσεις, χειρόγραφα, παραστάσεις, εικονογραφίες, εξώφυλλα αρχέτυπων εκκλησιαστικών βιβλίων, διαγράμματα, αναπαραστάσεις, σχέδια κ.ά.).

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Γ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ "Η Χρυσομηλιά Καλαμπάκας", Τρίκαλα 1992, σελ. 48.

Σύντομη αναφορά στη Χρυσομηλιά Καλαμπάκας (τοπογραφία, εκκλησίες, οικονομική ζωή κ.ά.).

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Γ. ΚΑΛΟΥΣΙΟΣ "Η Βύλιζα", Ματσούκι Ιωαννίνων 1992, σελ. 304.

Αξιόλογη έκδοση με ενδιαφέρον φωτογραφικό, αρχεϊακό και επιγραφικό υλικό για τη Βύλιζα, το μοναστήρι του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στο Ματσούκι Ιωαννίνων.

ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ "Τα αρχαία ελληνικά αναθηματικά και προτρεπτικά επιγράμματα", Αθήνα 1992, "Παπαδήμας", σελ. 288.

Μια άκρως ενδιαφέρουσα και φιλολογικά άρτια έκδοση με πλούσια συλλογή αρχαίων ελληνικών αναθηματικών και προτρεπτικών επιγραμμάτων. Η καλαίσθητη έκδοση συμβάλλει ακόμα περισσότερο στη συνολική θετική εικόνα της εργασίας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΠΑΠΠΑΣ "Η Ουράνιος Πολιτεία", Κατερίνη 1994, σελ. 176.

Μια καλαίσθητη πνευματική έκδοση με έντονο θρησκευτικό, συναισθηματικό και φιλοσοφικό διαλογισμό. Η ερμηνεία και η ανάλυση των θεολογικών και θρησκευτικών θεμάτων, σε άμεση σύνδεση και πλοκή με το θεϊκό λόγο των Ευαγγελιστών και των Αποστόλων, γίνεται με τέλειο και αριστοτεχνικό λόγο. Η εμπνευσμένη γραφή του Γεωργίου Παππά ηρεμεί, ωφελεί και γαληνεύει κάθε ανθρώπινη ψυχή.

ΑΡΣΙΝΟΗ ΣΕΡΜΙΝΤΖΕΛΗ-ΤΖΟΥΒΑΛΗ "Ο Κύκλος της Φωτιάς", μυθιστόρημα, Αθήνα 1992, σελ. 128.

Αξιόλογη λογοτεχνική γραφή πάνω σε ένα φανταστικό μύθο με ήρωες απλούς, πηγαίους και καθημερινούς. Διάχυτη η κοινωνική παρουσία σε μια πλοκή γοργή και έντονα κινηματογραφική.

ΘΑΝΑΣΗΣ Ι. ΣΤΕΦΑΝΗΣ "Κοντά στις ρίζες μου. Το χωριό μου, ο Σιταράς -

στην όμορφη Δυτική Μακεδονία", Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 260.

Ενδιαφέρουσα έκδοση με πλούσιο συναισθηματικό χαρακτήρα, που αναφέρεται στην ιστορία και τη λαογραφία του Σιταρά της Δυτικής Μακεδονίας. Ο συγγραφέας διακατέχεται από την άκρατη αγάπη για το χωριό του και καταθέτει την πλούσια μνήμη του για τον τόπο και τους συντοπίτες του.

ΣΙΜΟΣ ΜΙΑΤ. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ "Ιστορικά Αγίου Κωνσταντίνου Αρτεμώνος Σίφνου", Αθήναι 1991, σελ. 152.

Επιστημονική ιστορική έκδοση για το ναό του Αγίου Κωνσταντίνου Αρτεμώνος Σίφνου με γραπτές μαρτυρίες, κώδικες, έγγραφα και σχετικές εικόνες. Εργασία που συμβάλλει στην ιστορική μνήμη του τόπου μας και μένει στη βιβλιογραφία.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ "Μακεδονία", ποιήματα, Θεσσαλονίκη 1992, "Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Μακεδονίας", σελ. 64.

Βαθυστόχαστο ποιητικό έργο που διαπνέεται από το πηγαίο και αυθόρμητο αίσθημα της ελληνικότητας, του πατριωτισμού και της εθνικής μας υπόστασης που επικεντρώνεται, αλλά κι αναχέεται από το κέντρο της ζωής — της ύπαρξής μας: τη Μακεδονία. Όλη η ποιητική συλλογή αποτελεί μια θαυμάσια μωσαϊκή ενότητα με ψηφίδες βγαλμένες από το αίμα και το μεγαλείο της Μακεδονίτικης Γης, οι οποίες συνταιριάζονται αρμονικά και τέλεια στην αριστοτεχνική σύνολη παρουσία των πέντε ενοτήτων και των 47 ποιημάτων της.

Στα ποιήματα του Νίκου Α. Τέντα μετουσιώνεται ο ενοραματισμός και ο μεταφυσικός στοχασμός σε αναζήτηση γεμάτη αλληγορία και μεταφορική μεταπλαστικότητα. Η θήρευση νεόπλαστων ποιητικών συνθέσεων — σε λέξεις, νοήματα, προσεγγίσεις, ιδέες — οδηγεί αβίαστα και ακώλυτα στη στόχευση της ιδανικής επιθυμίας: Ο Νίκος Α. Τέντας ζει μέσα στο στίχο του, δίνει μέσα από το στίχο του, υψώνεται μέσα

από το στίχο του και η πρωτοτυπία του συναντιέται με τον ύμνο στον Αγώνα, τη θυσία, την Πατρίδα, τη θρησκεία, την Ελλάδα, τη Μακεδονία.

Όλος ο ποιητικός του οργασμός συνέχεται από το θείο όραμα της Πατρίδας, που θέτει στην αιχμή του πνευματικού δόρατος για δόξα, οδηγό και στρατηλάτη το "Μακεδονίτικο ρωμιομεράκι". Με τη Μακεδονία μέσα στο νου και το στίχο του, κατορθώνει ο ποιητής να σύρει το δυνατό δοξάρι του πάνω στα τεντωμένα νεύρα του καιρού μας: Να συγκινήσει, να προβληματίσει, να ποδηγετήσει τις πράξεις και τα οράματα, να ξυπνήσει από το λήθαργο του ωφελιμισμού και της αδιαφορίας, να ταρακουνήσει τον εφησυχασμένο Νεοέλληνα και να του υπενθυμίσει πως δεν μπορεί να "σκύβει", γιατί το βάρος που κουβαλάει στις πλάτες του θα τον πλακώσει και θα τον ισοπεδώσει με τις μνήμες του και τις παρακαταθήκες του...

Και όλα αυτά δίνονται με ποιητικές "συλλήψεις" γεμάτες νόημα και στίχο: Με μια έκφραση εμπλουτισμένη με το ωραίο και το υψηλό, με μια ποίηση βαθύγνωμη και θαρραλέα, με μια άποψη που συνταράζει και ξαφνιάζει.

Ο Νίκος Α. Τέντας δημιουργεί ποίηση, αλλά και προκαλεί τον αναγνώστη να δημιουργήσει σκέψη του δίνει το εύρος της Μακεδονικής Παρουσίας και του αποκαλύπτει τις δυνάμεις της Προσφοράς της τον θέτει έτσι "πρωτων ευθυνών του" και τον καθιστά υπεύθυνο: Έχουμε μια ποίηση κοινωνικής λειτουργίας, μια ποίηση εθνικού συνειδότος...

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ "Πασχαλίνα Οικονόμου. Η ταχυδρόμος της ελευθερίας", Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 36.

Εντυπωσιακή αναφορά στην Ιστορία του Μακεδονικού Αγώνα μέσω της Πασχαλίνας Οικονόμου — του ζωντανού μνημείου της μακεδονικής θυσίας — που με την ηρωική της δράση κράτησε ζωντανή την εθνική μνήμη και ελληνική τη Μακεδονία. Ο χυμώδης και μεστός λόγος του Νίκου Τέντα μετουσι-

ώνει και μεταπλάθει το ιστορικό γεγονός σε ένα θαυμάσιο ύμνο - λόγο για την πατρίδα και τους αγώνες της. Η πατριωτική γραφή του γίνεται δόρυ και ασπίδα για την εθνική μας αξιοπρέπεια.

ΑΡΝΑΙΑ, Περιοδική έκδοση Ιστορικής, Αρχαιολογικής και Λαογραφικής Ενημέρωσης και Καταγραφής. Έτος ΣΤ', τεύχος 19, Απρίλιος - Ιούνιος 1993. Δημήτριος Θ. Κύρου, 63074 Αρναία Χαλκιδικής (τηλ. 0372-22127).

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ, Περιοδικό: Παιδεία - Γράμματα - Τέχνη - Επιστήμη - Κοινωνική Ζωή. Έτος ΙΑ', Ιανουάριος-Ιούνιος 1994, τ. 51, 52, 53. Δημήτριος Κ. Βακάλης, Χρ. Σαχίνη 10, 45333 Ιωάννινα (τηλ. 0651-24339).

ΕΜΒΟΛΙΜΟΝ, Τριμηνιαία επιθεώρηση των φίλων του λόγου. Περιοδικό - εγχείρημα λόγου, τέχνης και λοιπής φαντασίας. Τεύχη 21 - 22, Ιούνιος 1994. Δημήτριος Φαφούτης, Άσπρα Σπίτια, 32003 Βοιωτία (τηλ. 0267-42555).

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ, Μηνιαίο Περιοδικό της Β.Δ. Ελλάδος - Περίοδος Β' - Τεύχος 76, Ιούλιος - Αύγουστος 1994. Βασίλειος Ι. Κουτσολιόντος, Βηλαρά 19, 45445 Ιωάννινα (τηλ. 0651-31653).

ΗΠΕΙΡΟΣ, Περιοδικό - Ετήσια έκδοση Ηπειρωτικής Εστίας Θεσσαλονίκης. Τόμος ΙΔ' (14ος). Γεώργιος Τσιατσιάς, Γραφεία Ηπειρωτικής Εστίας Θεσσαλονίκης, Στρατηγού Καλλάρη 2, 54622 Θεσσαλονίκη (τηλ. 277185 - 271305).

ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, Περιοδική έκδοση για την Ιστορία της Θεσσαλίας. Τόμος 23ος, 1993. Κώστας Σπανός, Ασκληπιού 68, 41222 Λάρισα (τηλ. 252491).

ΝΟΥΜΑΣ, Μηνιαία Επιθεώρηση Τέχνης -

Γραμμάτων και Πνευματικού Προβληματισμού. Τεύχος 30, Ιούλιος - Αύγουστος 1994. Γιάννης Νικολόπουλος, 28ης Οκτωβρίου 54, 27100 Πύργος Ηλείας (τηλ. 0621-33733, 27885).

ΠΑΡΙΑΝΑ, Τριμηνιαίο Περιοδικό της Πάρου και Αντιπάρου - Ιστορία, Λαογραφία, Αρχαιολογία, Γράμματα, Τέχνη. Έτος ΙΕ', τεύχος 52, Αθήνα, Ιανουάριος - Μάρτιος 1994. Νίκος Χρ. Αλιπράντης, Δερβενακίων 57, 17237 Υμηττός, Αθήνα (τηλ. 7656729).

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ, Δίμηνη Επιθεώρηση Γραμμάτων και Τεχνών. Περίοδος Β', έτος 11ο, αρ. φύλλου 60, Ιούλιος - Αύγουστος 1994. Αλ. Βασιλείου, Μωραγιάννη 63, 12133 Ν. Σεπόλια (τηλ. 5715712).

ΣΕΡΡΑΪΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ, Επετηρίδα του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Σερρών. Τόμος Β', 1993-1994. Δημαρχείο Σερρών.

ΣΙΦΝΙΑΚΑ, Επετηρίς Ιστορικής ύλης της Σίφνου. Έτος Β', τόμος ΙΙ', Αθήναι 1992. Σίμος Μιλτ. Συμεωνίδης, Αμμοχώστου 18α - Περισσός, 14233 Ν. Ιωνία Αττικής (τηλ. 2797317).

ΤΟ ΠΑΡΑΜΙΛΗΤΟ, Περιοδικό Τέχνης, τεύχος 15, Νοέμβριος 1993. Δημήτρης Παναγιωτόπουλος, Ζαννή 63 - 65, 18537 Πειραιάς (τηλ. 4520082).

Δρ. ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΙΧ. ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα βιβλία και τα περιοδικά που παρουσιάζονται στη "Βιβλιοπαρουσίαση των "ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΩΝ" είναι ΜΟΝΟ εκείνα που στέλνονται στη διεύθυνση του περιοδικού.

Από τις στήλες αυτές ο εκδότης απαντά, και επικοινωνεί με τους συγγραφείς τους, που τους θεωρεί προσωπικούς φίλους και συνεργάτες.

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Όσοι από τους παραλήπτες του περιοδικού, είναι συγγραφείς και λογοτέχνες μπορούν να στείλουν τα βιβλία τους στη διεύθυνση του εκδότη (βλέπε στην αρχή του περιοδικού) για να παρουσιαστούν ή να δημοσιευτούν αποσπάσματα τους ή περιληπτικές περικοπές.

Ακόμη μπορούν να στείλουν αδημοσίευτες εργασίες πάνω σε σύντομα και συγκεκριμένα θέματα κοινωνιολογίας, φιλολογίας και λογοτεχνίας και αδημοσίευτα πεζά και ποιήματα για να ενσωματώνονται στην ύλη των νέων τευχών. Κάθε βιβλιοπαρουσίαση ή εργασία που θα δημοσιεύεται, θα γνωστοποιείται στο συγγραφέα με την αποστολή του τεύχους όπου θα περιέχεται.

Το περιοδικό διατηρεί την αποκλειστικότητα της παρουσίασης των εργασιών, το δικαίωμα της έκδοσής τους, και την απαίτησή του να μνημονεύεται σε αναδημοσιεύσεις τους. Το περιοδικό επίσης αναγράφει τις πηγές και των δικών του αναδημοσιευμάτων.

Παράκληση, να αποστέλλονται πλήρη βιογραφικά και ταχυδρομικά στοιχεία καθώς ακόμη να αναγράφεται και το τηλέφωνο για άμεση επικοινωνία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ: Η τέχνη στη Μακεδονία	σελ. 83
ΚΩΣΤΑΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ: Το ελληνικό θέατρο στη Ρωσία	87
ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ: "Γαϊδάρου φυλλάδα"	92
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΚΟΡΗΣ: Ένα πρώιμο δείγμα καβαφικής αρχαιογνωσίας "Οι μιμίαμβοι του Ηρώδου"	94
ΟΡΕΣΤΗΣ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ: Σκέψεις γύρω από την αθανασία της ψυχής	97
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΑΚΙΡΙΔΗΣ: "Ιερά θεολογική Σχολή Χάλκης"	101
ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΟΨΑΧΕΙΛΗΣ: Τα δημοτικά τραγούδια στην Ημαθία	104
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΙΟΝΙΔΗΣ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ: Βιβλιοπαρουσίαση — Γνωριμία με 18 βιβλία και 12 περιοδικά	106

Η ζωή και το έργο των συγγραφέων παρουσιάζεται στην πρώτη εργασία που δημοσιεύουν στις "ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ" ("Α"). (Α.ΚΟΛΤΣΙΔΑΣ "Α"-1, 1991 — Γ.ΧΙΟΝΙΔΗΣ "Α"-2, 1991 — ΟΡ.ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ "Α"-2, 1991).

Στο τελευταίο τεύχος κάθε τόμου, θα αναγράφονται όλοι οι συγγραφείς με τις εργασίες τους, καθώς επίσης και οι βιβλιοπαρουσιάσεις, που θα περιέχονται στα αντίστοιχα τεύχη που τον αποτελούν.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

"ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ" - 4 ΒΕΡΟΙΑ - 1993 - 1994

Για τις γνώμες και τις θέσεις που εκφράζονται, την ευθύνη την αναλαμβάνουν οι συγγραφείς τους. Το περιοδικό τις φιλοξενεί, σεβόμενο τις προσωπικές απόψεις και εκτιμήσεις.

Κείμενα και βιβλία που στέλνονται στη διεύθυνση του περιοδικού για δημοσίευση ή παρουσίαση, άσχετα με το αν δημοσιεύονται ή κρίνονται δεν επιστρέφονται.